36

Nina Berberova

ACOMPANIATOAREA

Humanitas

NINA BERBEROVA s-a născut la Sankt Petersburg în 1901. În 1925 a emigrat în Franţa şi de aici, în 1950, în Statele Unite. A fost profesoară de literatură rusă la Universitatea din Philadelphia, publicând în paralel articole de critică şi istorie literară, povestiri, biografii. Consacrarea ei literară a început în anul 1985, când Editura Actes Sud a publicat în traducere primul ei roman, L'Accompagnatrice, care a avut un răsunător succes. I-au urmat Le Laquais et la putain (1986), Tchaikovski (1987), Le Roseau revolte (1988), La Resurrection de Mozart (1989), Le Mal noir (1989), Borodine (1989), L'Affaire Kravtchenko (1990), Les Francs-Maçons russes du XXe siècle (1990). A murit în 1993 la Philadelphia.

NINA BERBEROVA

ACOMPANIATOAREA

*

Aceste memorii mi-au fost date de domnul Z.R. Le cumpărase de la un negustor de vechituri de pe rue de la Roquette, odată cu o gravură veche ce reprezenta oraşul Pskov în 1775 şi cu o lampă din bronz ce odinioară funcţionase probabil cu petrol, dar care avea acum un fir electric, montat foarte corect. Când a cumpărat gravura, domnul Z.R. l-a întrebat pe negustor dacă nu mai avea şi alte obiecte de provenienţă rusească. „Am ceva", spuse negustorul şi scoase, din dulapul prăfuit ce se afla într-un colţ al prăvăliei lui străvechi, un caiet cu scoarţe de moleschin, dintre acelea pe care oamenii, de preferinţă cei tineri, le-au folosit dintotdeauna ca să-şi scrie jurnalul.

Negustorul îi spuse că, acum cinci ani, cumpărase acest caiet cu cincizeci de centime, o dată cu nişte partituri şi două-trei cărţi ruseşti (pe care, din nefericire, nu le-a putut găsi), într-un hotel ieftin unde trăise şi murise o rusoaică. Ca să recupereze banii pentru cameră, patroana hotelului îi vindea rochiile, lenjeria şi alte lucruri, adică tot ce rămâne când moare o femeie.

Domnul Z.R. ascultă, la început, toate acestea; apoi deschise caietul. Rândurile ce i-au căzut sub ochi l-au interesat; după ce a plătit, a luat lampa într-o mână, gravura în cealaltă şi a strâns caietul sub braţ. Întors acasă, îl citi până la capăt şi nu recunoscu cine era autorul.

Am modificat unele lucruri din memorii, pentru că poate că nu toată lumea este atât de puţin avizată. Cea care îşi scrisese memoriile şi nu arsese caietul trăise printre noi; mulţi oameni o cunoşteau, o văzuseră şi o auziseră. Se pare că moartea o luase pe nepregătite. Dacă murise de o boală, atunci acea boală fusese violentă şi scurtă, şi nu-i dăduse răgazul să-şi pună ordine în treburile zilnice; dacă era o sinucidere, fusese atât de neprevăzută, încât moarta nu avusese timp

să-şi încheie anumite socoteli…

Oricum, ea a uitat acest caiet aşa cum un călător îşi uită un bagaj sărind dintr-un tren în mers.

*

Astăzi se împlineşte un an de la moartea mamei. Am rostit acest cuvânt de mai multe ori, cu voce tare: buzele mele îşi pierduseră deprinderea s-o facă. Era ciudat şi plăcut. Apoi senzaţia a dispărut. Unii oameni spun „mamă” mamei lor vitrege, alţii o numesc astfel pe mama soţului; odată, l-am auzit pe un domn mai în vârstă spunându-i „mamă” soţiei lui, care era cu vreo zece ani mai tânără decât el. Eu n-am avut decât o singură mamă şi nu voi avea niciodată alta. Se numea Katerina Vasilievna Antonovskaia. Avea treizeci şi şapte de ani când m-a născut şi eu am fost primul şi ultimul ei copil.

Era profesoară de pian şi niciunul dintre elevii ei n-a ştiut de venirea mea pe lume – se ştia numai că fusese grav bolnavă un an de zile şi că plecase undeva. Elevii, băieţi şi fete, o aşteptau, răbdători, să se întoarcă, înainte de naşterea mea, unii veneau la mama acasă. După ce m-am născut, mama nu i-a mai primit aici. Lipsea de acasă zile întregi. De mine avea grijă o servitoare bătrână. Apartamentul nostru era mic: nu avea decât două încăperi. Servitoarea dormea în bucătărie, mama şi cu mine în dormitor, iar în cealaltă încăpere se afla pianul; pe aceasta o numeam salonul de muzică. Aici ne luam şi masa. De Anul Nou, elevii îi trimiteau mamei flori, iar elevele îi dădeau în dar portrete ale lui Beethoven, măştile mortuare ale lui Liszt şi Chopin. Într-o duminică – cred că aveam nouă ani – ne-am întâlnit pe stradă cu cele două surori Svecinikov, care erau în ultima clasă de liceu. Ele au sărutat-o şi au strâns-o în braţe pe mama atât de tare, încât am început să strig de frică.

— Cine este fetiţa, dragă Katia Vasilievna? întrebară domnişoarele.

— E fetiţa mea, răspunse mama.

Din ziua aceea, se află totul şi, într-o săptămână, mama pierdu trei lecţii; după o lună, nu mai rămăsese decât cu Mitenka.

Părinţilor lui Mitenka nu le păsa dacă mama era căsătorită sau nu, dacă avea copii şi de la cine. Mitenka era un băiat talentat, lecţiile lui erau plătite bine, dar nu se putea trăi numai din ele. Am renunţat la servitoare, am vândut pianul şi, fără să mai aşteptăm, am plecat la Petersburg. Mama descoperi câteva cunoştinţe de pe vremea când făcuse Conservatorul. Şi aici mama era iubită, încet şi cu trudă, porni să cucerească viaţa, pentru ea şi pentru mine. Şi încă din prima iarnă, umbla toată ziua, prin ploaie şi ger. Pe mine m-a înscris la Conservator, în clasa preparatorie. Încă de pe atunci, cântam foarte corect.

Nu-mi trecea prin minte să mă gândesc la ce-a simţit mama când

şi-a părăsit oraşul natal unde, odinioară, crescuse, singură cu mama ei care era şi ea profesoară de muzică. Tatăl ei – bunicul meu – murise de tânăr şi ele erau singure, aşa cum eram şi noi acum; totul semăna foarte mult, doar că ele nu avuseseră parte de ruşinea noastră. Când a împlinit şaisprezece ani, bunica a trimis-o să-şi facă studiile la Petersburg. Şi-a terminat studiile la Conservator, s-a întors la N., a dat un concert, a cântat la seratele de binefacere şi a început, treptat, să-i pregătească pe tinerii debutanţi.

Nu m-am întrebat niciodată cum a trăit ea singură, după moartea mamei sale, nici cum s-a apropiat de vârsta de treizeci de ani, nici ce s-a mai întâmplat apoi şi nici cine era tatăl meu. Sertarele de la biroul ei nu erau încuiate, dar niciodată nu mi-a căzut în mână vreo scrisoare sau vreo fotografie, îmi aduc aminte că odată, când eram foarte mică, am întrebat-o dacă aveam un tătic. Ea mi-a spus:

— Nu, draga mea Soniecika, noi nu avem tătic. Tăticul nostru a murit.

Spusese într-adevăr „nostru”, şi am plâns puţin împreună.

Am aflat totul despre el în chip foarte simplu. Aveam cincisprezece ani când a venit la Petersburg o prietenă de-a mamei, profesoară de franceză la liceul din N. Era seara, pe la ora şase. Mama era în oraş. Eram întinsă pe o canapeluţă şi citeam din Tolstoi. Cineva sună la uşă. Îmbrăţişări. Exclamaţii. „Cât te-ai schimbat! Cât de mare te-ai făcut!”

Am stat singure destul de mult timp; era seară: lampa era aprinsă, cineva cânta dincolo de peretele despărţitor. Vorbeam, evocând anii îndepărtaţi petrecuţi la N., copilăria mea. Nu ştiu cum s-a întâmplat că mi-a spus că tatăl meu era un fost elev de-al mamei şi că, pe vremea aceea, el nu avea decât nouăsprezece ani. Şi că, înaintea lui, ea nu iubise pe nimeni. Acum, era căsătorit şi avea copii. N-am întrebat nici care îi e prenumele şi nici care îi e numele de familie.

Apoi a venit mama. Avea acum mai mult de cincizeci de ani; era mică de statură şi cu pielea albă, aşa cum sunt cele mai multe mame. Pe mâini îi apăreau pete brune, nu se ştie de ce. Eu însămi nu înţelegeam ce mi se întâmplă. Îmi era milă de ea, atât de milă încât îmi venea să mă culc şi să plâng şi să nu mă mai scol până când sufletul nu mi se va goli de plânset. Simţeam că-mi pierd minţile când mă gândeam la cel ce-şi bătuse joc de ea: dacă ar fi venit, m-aş fi aruncat asupra lui, i-aş fi scos ochii şi l-aş fi muşcat de obraz. Dar, pe lângă asta, mi-era ruşine. Am înţeles că mama era ruşinea mea, după cum eu eram ruşinea ei. Şi că toată viaţa noastră era o ireparabilă „ruşine”.

Dar asta a trecut. La Conservator, nu m-a întrebat niciodată nimeni despre tatăl meu; e adevărat că nu am legat o adevărată prietenie cu nimeni. Era război. Am devenit adultă. Treptat, mă obişnuiam cu ideea că, în viaţă, va trebui să aleg calea grea a muncii; cât priveşte meseria, aveam una.

Mi-am calificat tatăl drept „profanator”. Mai târziu, am înţeles că

nu era aşa. Avea doar nouăsprezece ani. Pentru el, mama nu fusese decât o etapă spre maturitatea definitivă. Fără îndoială, nu bănuise că, la vârsta ei, era încă virgină. Dar ea? Cu câtă pasiune şi disperare trebuie să-l fi iubit ca să aibă o legătură cu un bărbat care ar fi putut să-i fie fiu şi ca să accepte să nască o fiică din această legătură – scurtă şi unică în viaţa ei. Şi ce-i rămăsese, din toate astea, în amintire şi în inimă?

Şi apoi a venit revoluţia. Pentru fiecare, cealaltă existenţă s-a terminat într-un moment diferit. Pentru unul, atunci când la Sevastopol s-a urcat la bordul unui vapor. Pentru altul, atunci când soldaţii lui Budionâi au intrat într-un târg din stepă. Pentru mine – în mijlocul existenţei liniştite din Petersburg. La Conservator, nu se mai ţineau cursuri. Mitenka, aflat la Petersburg de o lună (venise să studieze compoziţia), a sosit la noi acasă în ziua de 25 octombrie, încă de dimineaţă. Mama avea gripă. Mitenka a cântat la pian, apoi am luat masa, după care Mitenka a adormit. Oh, cât de bine îmi amintesc de ziua aceea! Nu ştiu de ce, nu mai terminam de cusut ceva. Seara am jucat cărţi toţi trei. Îmi amintesc până şi că la masă am avut varză cu carne.

Mitenka – fiul unor bogaţi negustori din N. – era singurul elev ce-i rămăsese mamei după acea perioadă de „ruşine”. Era un tânăr flegmatic, mai mare decât mine cu trei ani, complet nepăsător faţă de existenţă, în general, şi faţă de sine însuşi, în special. Avea tot felul de ciudăţenii: era distrat şi somnolent, educatorii săi îşi bătuseră mult capul spre a-l deprinde să se spele. Nu era legat de muzică, ci – mai curând – era vehiculul unor sunete dezordonate care, prin el, se smulgeau din neant pentru a deveni realitate. Intrat în clasa de compoziţie, i-a uimit pe toţi prin ideile lui avansate, revoluţionare. Dar în conversaţie se dovedea a fi un incapabil, căci nu putea explica nimic şi nici nu-şi putea apăra ideile. Mama era din ce în ce mai îngrijorată din pricina cacofoniilor ce puneau stăpânire pe el, obtuze şi înfricoşătoare.

Mie îmi era indiferent, în toamna asta, după ce mă despărţisem de atâţia ani de N., l-am văzut, la drept vorbind, pentru prima oară. Avea douăzeci de ani. Nu era frumos şi îi creştea barba, pe care nu şi-o rădea întotdeauna; dar părul începea să i se răărească. Purta un lornion mare, cu ramă de argint, vorbea pe nas şi, când asculta, respira zgomotos. Dar o iubea mult pe mama. Se scuza pentru coralele sale pe cuvinte de Hlebnikov şi spunea că va veni vremea când nu vor mai fi nici drumuri, nici poduri, nici canalizări, când nu va mai fi nimic altceva în afară de muzică.

Cei de la Conservator, care mai veneau pe la noi, îl considerau cretin, dar nimeni nu se îndoia de geniul său. Eu nu aveam nevoie nici de coralele şi nici de gentileţea lui. Eram preocupată de evenimente, eram preocupată de viitor, eram preocupată, mai ales, de un oarecare Evgheni Ivanovici, funcţionar la secretariatul Conservatorului, ce

plecase la Moscova şi cu care, cu o lună în urmă, avusesem următoarea conversaţie:

El: Eşti inteligentă?

Eu: Cred că da.

— Aş vrea să-ţi spun ceva, dar nu pot. Trebuie să ghiceşti.

— Bine.

Îmi bătea inima.

— Răspunde-mi: da sau nu?

— Da…

Şi totuşi, nu lui Evgheni Ivanovici, ci acestui Mitenka, palid şi simpluţ, îi fu dat să aducă o schimbare în existenţa mea. Evgheni Ivanovici plecă la Moscova şi nu se mai întoarse, spulberându-mi speranţele de a mă căsători cu el. În iarna aceea, când îmi aminteam de conversaţia noastră, când mai nădăjduiam că îmi va scrie şi că se va întoarce, îmi venea uneori să cred că nu-mi făcuse nicio declaraţie de dragoste şi că se gândise la cu totul altceva: să-mi ceară, de exemplu, să-i împrumut nişte bani sau să transmit salutări din partea lui cuiva de care era poate îndrăgostit. Dar să uităm asta! Să ne gândim mai bine la o întâlnire care mi-a devenit „fatală”, în iarna anului 1919, Mitenka m-a pus în legătură cu Maria Nikolaevna Travina.

*

Aveam optsprezece ani. Îmi terminasem studiile la Conservator. Nu eram nici inteligentă şi nici frumoasă, nu aveam rochii scumpe şi nici vreun talent neobişnuit. Pe scurt, nu reprezentam nimic. Foametea începea. Visurile pe care şi le făcuse mama să mă vadă dând lecţii nu se realizau; acum, abia dacă avea lecţii pentru ea. Mie mi se întâmpla uneori să găsesc câte ceva de lucru pe la vreo serată muzicală, organizată în fabrici şi cluburi, îmi amintesc că, de câteva ori, pe săpun şi osânză, m-am dus să cânt muzică de dans, nopţi întregi, pe undeva prin port. Apoi am găsit o muncă permanentă – în fiecare sâmbătă –, pe pâine şi zahăr, într-un club al feroviarilor, aproape de atelierele Nikolaev. Cântam mai întâi Internaţionala, apoi din Bach, apoi din Rimski-Korsakov, apoi din Beethoven şi apoi „coralele” lui Mitenka (ce începeau atunci să fie la modă). Nu puteam însă trăi numai din această slujbă. Şi am găsit un cântăreţ ce avea nevoie de o acompaniatoare – timp de trei ore pe zi, iar drumul era lung şi nu erau tramvaie. I-au trebuit două luni până a izbutit să mă înscrie în registrele administrative, ca să-mi pot lua raţiile. Dar a trecut şi asta.

Cântăreţul era un bariton destul de cunoscut altădată. Acum se apropia de şaptezeci de ani, mirosea a tutun prost şi a pivniţă, mâinile îi erau negre de atâtea lemne tăiate şi de atâta bucătărit. Slăbea întruna de la o lună la alta, hainele îi atârnau tot mai largi, i se răreau

la genunchi şi la coate şi rămâneau fără nasturi. Nu se spăla niciodată, din când în când se rădea pe bărbie şi între nas şi buza de sus, iar atunci se dădea cu atâta talc încât pudra totul în jurul lui. Mi se părea că de pe el cade tencuiala, ca de pe un zid vechi ce se prăbuşeşte, şi că nu miroase a pivniţă, ci a pământ umed.

— Soniecika, îmi spunea el, de ce eşti aşa de subţirică? Numai cu tinereţea nu ajungi la nimic. Trebuie să ai forme, forme! Şi tu ai lăbuţe ca de pui, glezne ca de căprioară şi un piept ca de pisică. Ce-o să ajungi, draga mea copilă, cu un asemenea trup!

Era sincer îngrijorat de viitorul meu. În ceea ce mă priveşte, eram mulţumită că mă învăţase un bun repertoriu şi că puteam aduce acasă pungi cu provizii… Într-o zi, iarna, a răcit şi nu s-a mai ridicat din pat. Pe dată, totul, în apartamentul lui, a căzut în decrepitudine: ţevile de apă au îngheţat, temperatura nu a mai depăşit două grade, corzile pianului au plesnit şi nu a mai fost nicio picătură de gaz. Sindicatul îi trimise un medic. Mă duceam la el în fiecare zi. Câţiva prieteni, câteva doamne începură să-şi facă simţită prezenţa, în casă apăru puţin gris. Eram trimisă la vecini după sare şi alergam la centrul de distribuire ca să aduc marmeladă. Apoi totul luă sfârşit: muri în nişte aşternuturi murdare şi pe o faţă de pernă ruptă; înmormântarea lui însemna o mare bătaie de cap, căci multe erau îngrijirile ce trebuiau date mortului.

Am rămas fără slujbă; îmi făcusem cizme dintr-un covor, rochie dintr-o faţă de masă, haină de blană dintr-o capă de-a mamei şi pălărie dintr-o perniţă brodată cu fir de aur. Puteam să trăiesc, dar puteam şi să mor; totul îmi era, într-un anume fel, indiferent. Mama se uita lung la mine, plină de curiozitate şi tristeţe. Mitenka răsufla zgomotos pe nas şi rămânea la noi până târziu, uitându-se la mine cum cârpesc, îmi beau ceaiul, cânt la pian sau citesc fără să-i dau nicio atenţie. Când veni într-o seară, avea pe chip o expresie îngândurată: Maria Nikolaevna Travina căuta o acompaniatoare şi nu pentru puţină vreme, ci pentru totdeauna, ca să plece, poate, împreună cu ea, în străinătate.

Mitenka era îngândurat în primul rând pentru că voia să ne spună, bine şi coerent, condiţiile de muncă, şi asta, ca tot ce făcea parte din viaţa de zi cu zi, i se părea greu, şi apoi, pentru că îi părea rău să mă vadă părăsind-o pe mama şi pe el, căci nu-i plăcea nicio schimbare.

La început, mama a fost descumpănită. Ea nu-şi părăsise niciodată mama, dar viaţa-i fusese nefericită. Oare nu era mai bine pentru mine să mă fac nu profesoară de pian, ci acompaniatoare, să mă smulg de lângă ea şi să trăiesc cum îmi va plăcea? M-am uitat la ea. Era o femeie bătrână. În ultimii ani, se făcuse tot mai mică şi mai slabă, avea ochii parcă stinşi şi părul cărunt şi, uneori, nu-şi mai găsea cuvintele. Nu-mi putea fi nici bună sfătuitoare şi nici sprijin. M-am privit din afară; nu o puteam ajuta cu nimic, altădată eram o piedică în viaţa ei, iar acum nu reprezentam o consolare. Ceva îmi spunea că

fericirea nu-i va veni niciodată de la mine. Oare mă iubea? Da, mă iubea, dar în această iubire exista un fel de jalnică fisură şi, când mă îmbrăţişa, aveam întotdeauna impresia că încearcă să ignore acea fisură, pentru ea, pentru mine, pentru Mitenka, pentru bunul Dumnezeu şi nu mai ştiu încă pentru cine.

Tăceam. Mitenka stătea jos, cu mâinile întinse pe masă, şi îşi prelungea explicaţiile: mi se propunea o slujbă, o slujbă stabilă, cu un salariu, cu o masă; mă vor duce la Moscova, în provincie, şi voi trăi ca şi cum aş fi „din familie”.

— Ca servitoare? Ca doamnă de companie? am întrebat eu dintr-o dată, cuprinsă de o curiozitate mânioasă.

Mitenka începu să râdă, mama surâse şi ea. Trebuia să ne bucurăm, dar nu ne bucuram. Dar şi pendulele bat orele fără să se bucure, ploaia cade şi ea fără să se bucure, şi totuşi câtă stabilitate… Cât de frumos este universul lui Dumnezeu şi cât de bine orânduit!

Şi iată-mă, cu cizmele mele croite dintr-un covor şi cu veşmintele mele de mascaradă specifice acelei epoci, ce-mi dădeau înfăţişarea unui adolescent decolorat şi veşted, dintr-un trib asiatic şi nomad – iată-mă pornind spre Maria Nikolaevna Travina.

Petersburg. Anul o mie nouă sute nouăsprezece. Troiene de zăpadă. Linişte. Frig şi foame. Burta umflată cu arpacaş. Picioarele nespălate de o lună. Ferestrele înfundate cu cârpe. Funinginea lichidă a sobelor. Intru în casă. O casă uriaşă pe Furştadskaia. Ascensorul oprit între etaje, înăuntru – gunoaie îngheţate. O uşă la etajul al doilea. Bat la uşă. Nimeni. Apăs pe butonul soneriei. Spre mirarea mea, clopoţelul sună. O cameristă – cu bonetă şi pantofi fini – îmi deschide uşa. E cald. Dumnezeule, e cald! Nu, nu-mi vine să cred – soba uriaşă, de faianţă, este atât de fierbinte încât nu te poţi apropia de ea. Covoare. Perdele. Flori naturale – zambile albastre

— Într-un coş aşezat pe o măsuţă. O cutie cu ţigări scumpe. O pisică albastră-fumurie, aproape tot atât de albastră ca şi zambilele, se înfoaie când mă vede, iar o femeie, îmbrăcată, nu ştiu de ce, într-o rochie albă – sau într-un capot (nu-mi dau seama), dacă nu-i cumva ceva ce se poartă pe sub rochie – vine spre mine surâzând şi îmi întinde mâna cu unghii lungi şi roz. Ciorapii ei sunt – şi ei – roz. Ciorapi roz!

Avea cu zece ani mai mult decât mine şi, bineînţeles, nu-şi ascundea vârsta, pentru că ea e frumoasă, şi eu nu. E înaltă, are un trup sănătos şi robust, care s-a dezvoltat în chip firesc şi liber – eu sunt mică, uscată, cu înfăţişare bolnăvicioasă, deşi nu sunt niciodată bolnavă. Ea are părul negru şi lucios, strâns într-un coc, pe ceafă; părul meu, de un blond spălăcit, e tăiat scurt şi încreţit cu drotul cum se nimereşte. Ea are faţa rotundă şi frumoasă, gura mare, surâsul fermecător, ochii negri cu reflexe verzui; eu am ochi deschişi la culoare, faţa triunghiulară cu pometii ieşiţi în afară, dinţii mici şi rari. Ea se mişcă, vorbeşte, cântă cu atâta siguranţă, mâinile îi însoţesc

cuvintele şi mişcările în mod atât de calm, de egal, are în ea un fel de căldură, de scânteie – divină sau diabolică –, spune da şi nu cu atâta precizie! În jurul meu, simt asta, se formează uneori un nor ceţos de incertitudine, de indiferenţă, de plictis, în care mă zbat aşa cum se zbate o insectă în lumina soarelui înainte de a orbi sau de a-şi da duhul, înţepenind. Şi când apăream pe scenă – ea înainte –, strălucitoare de sănătate şi de frumuseţe, surâzând şi salutând fără efort şi cu totul firesc, iar eu, în spatele ei, cu rochia întotdeauna puţin mototolită, eu care eram aproape numai pielea şi osul, salutam, înclinându-mă, de asemenea, şi încercând să-mi ţin mâinile aşa şi nu altfel, când apăream aşadar amândouă, „ei bine, ce mai vrei – îmi spuneam –, ei bine, ce mai vrei de la viaţa asta? Să te răzbuni? Să-ţi iei revanşa? Cum? Împotriva cui? Trebuie să te strecori uşor, mai tăcută decât apa, mai nevăzută decât iarba, în viaţa asta, nu-ţi poţi plăti nicio poliţă. Iar viaţa viitoare nu există!”

Mă aşează într-un fotoliu, îmi luă mâinile şi apoi, ca să nu-mi fie prea cald, îmi descheie gulerul. După aceea îmi spuse să-mi scot haina, o sună pe cameristă şi ceru ceai. Mă privea cu o atenţie de nedescris; în privirea ei era solicitudine, multă solicitudine şi curiozitate. La început se mulţumi să-mi pună întrebări: ce vârsta aveam, cum eram, ce-mi plăcea, dacă eram de acord să plec cu ea dacă va fi nevoie? Apoi, când ni se aduse ceaiul, mă servi pe mine şi îşi turnă şi ei în ceaşcă, îmi puse pe farfurie câteva felii subţiri de pâine albă unsă cu unt şi acoperite cu şuncă şi brânză şi începu să vorbească, întorcându-şi faţa uşor, ca să nu mă stinghereacă. Iar eu mâncam, mâncam şi iar mâncam.

— O cunosc de mult timp, după nume, pe mama ta, Soniecika, spunea ea, – o să-ţi spun Soniecika pentru că eşti încă o fetiţă şi, ca să fiu sinceră, lucrul ăsta este singurul care poate mă sperie la tine, de fapt nu, nu mă sperie, ci doar mă nelinişteşte puţin. N-o să te plictiseşti cu mine? N-o să vrei să te întorci acasă la Petersburg? Căci poate vom pleca departe, foarte departe… Nici nu-ţi poţi închipui cât de departe am putea să plecăm.

Muncesc mult. Patru ore pe zi, orice s-ar întâmpla, deci şi tu va trebui să munceşti tot atât. Şi apoi sunt concertele… Voi face un adevărat turneu, primul meu turneu adevărat, şi el trebuie să fie o reuşită.

Am dat din mână.

— Nu sunt cunoscută decât la Petersburg, continuă ea, remarcând gestul meu. Vreau mai mult decât atât. Sunt foarte ambiţioasă. Fără ambiţie, nu există talent; trebuie să fii ambiţioasă, Soniecika, şi te voi învăţa să fii.

Am tresărit, dar de data asta ea nu a observat nimic.

Vorbea. Eu ascultam, înţelegeam că viaţa ne putea uni pentru mulţi ani şi că această conversaţie nu se va mai repeta; căci aşa se întâmplă: pe măsură ce oamenii capătă deprinderea de a trăi

împreună, ei îşi pierd tot mai mult nevoia de a vorbi despre ei înşişi. Această conversaţie putea să rămână unică, simţeam asta, şi totuşi îmi venea să adorm, ştiam că voi adormi pe dată.

Îmi spuneam că trebuie să ascult fiecare cuvânt, că toate astea îmi vor fi de folos într-o zi, mai târziu. Între noi, lampa scundă se aprinse sub un abajur de mătase, perdelele de la ferestre ascundeau amurgul alburiu, deasupra mea curgea parcă o voce gravă şi tandră, aerul din încăpere era parfumat, pe buze mai simţeam încă atingerea fâşiei subţiri şi proaspete de jambon, îmi simţeam picioarele grele, le aşezasem în faţa mea ca pe nişte stâlpi şi aproape că uitasem de ele, plutind într-o dulce somnolenţă; prin faţa ochilor mei obosiţi se perindau umbre ce mă luau de mâini, îmi îmbrăţişau umerii, îmi puneau pe faţă palmele lor imponderabile şi călduţe şi îmi legănau încet capul, în timp ce eu încercam, printr-un efort supraomenesc, să-mi ţin deschişi ochii beţi de căldură şi de saţietate.

Vorbea acum despre anii de studiu, despre căsătoria ei, despre recitalurile pe care le dăduse în provincie în timpul războiului, spunându-mi că viaţa, toată viaţa e înaintea ei, „ca şi înaintea ta, Soniecika”, despre ţările de dincolo de mare unde, poate, „po-a-te”, vom merge într-o zi, despre Moscova, despre Nejdanova, despre romanţele pe care Mitenka i le închinase, şi despre multe, multe alte lucruri, până când văzu că o privesc cu ochi nemişcaţi şi grei.

— Te-am zăpăcit de-a binelea cu atâta vorbă, scumpa mea! exclamă ea. Iartă-mă.

M-am ridicat. Ea îmi dădu câteva partituri, îmi spuse să vin peste două zile şi mă însoţi până la uşă. Aici, îmbrăţişându-mă, mă sărută pe amândoi obrajii.

*

Ieşind de la Maria Nikolaevna, am văzut că se făcuse de mult seară, că era întuneric şi că ningea. Vântul ce-mi îngheţa faţa umedă mi-a izgonit pe dată dorinţa de a dormi. Ceea ce văzusem, văzusem pentru prima oară, iar cuvintele pe care le auzisem erau pentru mine cu totul noi. Ce aveau în ele? Nimic special şi nici măcar nu mi le aminteam, de abia le înţelesesem, dar felul în care mi se vorbise şi fiinţa care îmi vorbise erau cu totul ieşite din comun. Nu mai întâlnisem niciodată în viaţă o femeie ca ea – simţeam cum îmi transmite un echilibru misterios, frumos şi triumfător.

Dar când mă gândeam la zambile, la cameristă, la căldura şi la curăţenia din încăpere, ceva se revolta în mine şi mă întrebam: e cu putinţă ca toate aceste lucruri să existe în realitate, fără ca nimic să se întâmple care să le pună capăt? Se întâmplaseră destule lucruri care ne distruseseră, pe mama şi pe mine, pe cântăreţul meu şi pe miile de alţi oameni cărora le îngheaţă degetele, li se sfărâmă dinţii şi le cade părul – de foame, de frig, de teamă şi de murdărie; tovarăşi

cekişti, e cu putinţă să nu existe nimic care să distrugă acest apartament, femeia aceasta, pisica aceasta albastră-fumurie, şi ca nimeni să nu aducă în acest salon familia păduchioasă a vreunui ajustor care s-ar folosi de pian ca de-un W.C. Şi care ar sili-o pe ea să-l spele dimineaţa, cu mâinile-i roze, şi asta s-ar numi „muncă voluntară”? E cu putinţă ca toate astea să rămână aşa cum sunt? Şi noi, ceilalţi, cei zdrenţăroşi, cei cărora li s-a luat totul, cei înfometaţi şi sleiţi de oboseală, vom îngădui oare toate astea? Şi brânza de Olanda, şi buturuga groasă, cu scoarţă cafenie, din sobă, şi farfurioara cu lapte în care pisicuţa îşi va înmuia limba? Simţeam o căldură în piept, iar lacrimile şi zăpada îmi îngheţau pe nas şi pe obraji, îmi ştergeam faţa cu dosul mânecii şi, cu partiturile sub braţ, alergam mai departe, iar cizmele mele, croite dintr-un covor, nu făceau niciun zgomot. Şi cuprinsă de ură şi amărăciune, sentimente pe care, pentru prima oară în viaţă, le nutream cu atâta putere, şi în care simţeam că respir mai liber decât în dulceaga, fluida şi atotcuprinzătoarea mea indiferenţă, m-am gândit dintr-o dată la ea, la Maria Nikolaevna Travina, care mă sărutase pe amândoi obrajii şi care mă privise cu atenţie şi cu tandreţe, îmi apărea ca o perfecţiune atât de absurdă, şi atât de uluitoare, încât îmi venea să plâng şi mai tare, în hohote, şi alergam, alergam în lungul străzii, neştiind nici eu însămi de ce alerg, nici unde, nici ce nevoie aveam acum de casa noastră, de camera noastră, de mama, nici cine eram eu însămi, şi apoi de ce acest oraş? Şi ce-i viaţa? Şi Dumnezeu? Unde e el? De ce nu ne-a făcut pe toţi aşa cum a făcut-o pe ea? A doua zi, m-am aşezat la pian dis-de-dimineaţă. Partiturile erau dintre cele mai variate: arii de operă, romanţe de Glinka, muzică contemporană, şi tot felul de vocalize rare, pe care nu le auzisem niciodată. Am lucrat toată ziua şi dimineaţa următoare. A doua zi, la ora trei, eram în strada Furştadskaia. Pianul era un minunat Bluthner de concert. Maria Nikolaevna făcu vocalize timp de aproape o oră, apoi am băut ceai cu brioşe şi, la cererea ei, i-am cântat din Schubert. Mă ascultă cu atenţie şi îmi mulţumi, în acest timp, telefonul sună de două ori în camera de alături, unde răspunse cineva, dar nu veni nimeni s-o caute. Apoi ea cântă din nou, la nesfârşit…

Ştiu, există oameni care nu suportă să vadă cum cineva se aşează într-o poziţie forţată, deschide gura foarte mult (în mod natural – şi asta-i urât, sau în mod studiat – şi asta-i grotesc) şi, străduindu-se să-şi ia o expresie dezinvoltă, inspirată şi pudică, strigă (sau răcneşte) îndelung cuvinte a căror înlănţuire nu e întotdeauna reuşită şi care sunt, uneori, spuse mai repede fără niciun motiv, sau îmbucătăţite, ca pentru o şaradă, sau repetate de mai multe ori în chip stupid.

Dar când, după o inspiraţie (deloc afectată, şi la fel de simplă ca atunci când inspirăm aerul munţilor stând la fereastra unui vagon), şi-a întredeschis buzele puternice şi frumoase, şi când un sunet puternic şi plin a răsunat deodată deasupra mea, am înţeles că ceea ce

ascultam era acel lucru nemuritor şi absolut ce-ţi strânge inima, şi transformă în realitate visul de a avea aripi, pentru fiinţa umană dintr-o dată despovărată de tot ce o îngreuna. Un fel de bucurie mă cuprinse printre lacrimi. Degetele îmi fremătară, rătăcind printre clapele negre; temându-mă la început să nu o dezamăgesc, băteam măsura în gând, dar simţeam cum un spasm îmi străbate coloana vertebrală. Avea o voce de soprană dramatică, stabilă şi plină de strălucire când ataca notele de sus, profundă şi clară când le ataca pe cele de jos.

— Încă o dată, Soniecika, spuse ea, şi am repetat aria. Nu-mi amintesc ce era. Parcă aria Elisabetei din Tannhauser.

Apoi se odihni cinci minute, mângâie pisica, bău o jumătate de ceaşcă de ceai rece, mă puse să-i povestesc despre N., despre copilăria mea. Dar eu nu aveam ce-i povesti. Poate despre Mitenka? O, nu! mai ales nu despre Mitenka. Slavă Domnului, îl cunoaşte bine, căci soţul ei este văr primar cu mama lui Mitenka. Are talent, dar i se întâmplă să nu-şi mai poată aminti cum îl cheamă.

Şi ea cântă din nou, iar eu, cu sârguinţă, dar şi cu prudenţă, o însoţeam în acest miracol ce amintea de decolare şi de zbor, şi – în unele clipe – simţeam din nou cum un ghimpe îmi străpunge inima. Se întrerupse de mai multe ori, îmi spuse cum să cânt şi îmi ceru să o iau de la capăt. Mă cerceta atent cu privirea şi mă asculta. Oare era mulţumită de mine?

La ora şase şi jumătate se auzi răsunând soneria.

— Aşteaptă-mă, îmi spuse Maria Nikolaevna. E pentru mine.

Se duse în hol şi o auzii cum deschide uşa.

— Te-am căutat de două ori, spuse o voce puternică de bărbat, dar mi s-a spus că eşti ocupată şi că nu poţi răspunde. Ce înseamnă asta? E aşa de greu să răspunzi la telefon?

— Mai încet, mai încet, Senia, răspunse ea, sunt la lecţie, la repetiţie. Acompaniatoarea e aici.

— Să-i ia dracu pe toţi! Te-am căutat ca să te iau la plimbare. Maşina e jos. O voiam pentru ora patru, dar am fost reţinut cu treburi, iar la ora cinci nu mai era niciun şofer. Am izbutit să fac rost de ea abia acum.

— În curând e şapte. Unde vrei să mergem? Pavel Fedorovici se întoarce dintr-o clipă într-alta.

Bărbatul voise probabil să-i răspundă, dar simţeam că ea îl împiedica, punându-i mâna la gură. Vorbeau în şoaptă. Apoi se făcu linişte. Maria Nikolaevna se întoarse în salon.

Şi, într-adevăr, nu trecu mai mult de un sfert de oră şi Pavel Fedorovici se întoarse acasă.

— Soţul meu, spuse Maria Nikolaevna, ridicându-se să-l întâmpine. Soniecika Antonovskaia.

Şi ne-am strâns mâinile.

De-abia am avut timp să mă gândesc că, iată, făcusem cunoştinţă

cu un bărbat, şi că ştiam o taină pe care el nu o cunoştea, fiind complice cu cineva împotriva lui, când Maria Nikolaevna spuse, retrăgându-se spre fereastră:

— Tocmai a trecut pe aici Senia. Venise să mă ia la o plimbare. Şi mi-a spus tot felul de obrăznicii pentru că n-am răspuns la telefon când m-a sunat. E mereu ca un cazan care clocoteşte…

— Şi de ce nu te-ai dus la plimbare? Afară e atâta zăpadă, e o adevărată minune.

Ea nu răspunse. Stăteam în picioare privind în jos. Pavel Fedorovici se aşează pe scaunul cel mai apropiat. Purta cizme militare. Am ridicat capul. Era îmbrăcat într-o cămaşă militară, avea barbă, părul mai lung decât se obişnuia – nu în genul „artist”, ci mai curând în genul „kupeţ” şi înfăţişarea lui era dintre cele mai comune, chiar oarecum trivială. Părea să aibă cam patruzeci şi cinci de ani.

Am cinat toţi trei. Încercam să nu mănânc cu prea multă lăcomie şi totuşi, neobişnuită fiind, spre sfârşitul mesei m-am simţit atât de greoaie, încât de-abia puteam rămâne stăpână pe mine. Camerista îi prezenta felurile de mâncare mai întâi Mariei Nikolaevna, apoi mie şi la urmă lui Pavel Fedorovici. Aici, în marea sufragerie, mă simţeam şi mai stânjenită decât în salon, cu care avusesem timp să mă mai deprind. Conversaţia se învârti aproape tot timpul în jurul meu. După ce am băut un pahar de vin roşu, m-am simţit uşor ameţită; în oglinda de la bufet, pe care îmi cădea din când în când privirea, îmi vedeam faţa roşie şi uşor buhăită. „I-a spus că celălalt a venit numai pentru că nu este încă sigură de mine.” Şi am râs fără rost. „Trebuie să-i câştig încrederea.”

„Dar de ce? Pentru ca apoi să o trădez?” Am lăsat lingura să cadă în farfurie şi compotul stropi faţa de masă. „Trebuie să o cuceresc, să o merit… Ca să o pot cruţa de vreo nenorocire, mai târziu, când va fi nevoie, fără să-i arăt, ca s-o salvez pe neaşteptate, ca să o slujesc precum o sclavă, fără ca ea să ştie măcar… Trebuie să devin indispensabilă, de neînlocuit, devotată până la capăt, fără de milă faţă de mine însămi… Sau ca să o trădez într-o zi, în ciuda frumuseţii şi a vocii ei, ca să-i dovedesc că există lucruri mai puternice chiar decât ea, că există lucruri care pot s-o facă să plângă şi că invulnerabilitatea ei are o margine.” Eram puţin ameţită. Ea surâdea spre faţa mea roşie, spre ochii mei strălucitori şi vorbea despre cântăreţul mort, pe care-l cunoscuse şi pentru care, pe vremea când era fetiţă, avusese o slăbiciune.

— Nu, Soniecika, nici nu-ţi poţi închipui cât era de grozav după ce-şi punea pantalonii galbeni pentru actul al doilea din Oneghin… Dar a început să-şi piardă vocea foarte devreme; bea peste măsură.

— Când era pe patul de moarte, comitetul orăşenesc Petrograd i-a trimis făină, am spus eu.

După cină, s-au pregătit să iasă şi eu am plecat. Dar înainte Maria Nikolaevna m-a chemat în salon.

— Pe mâine, mi-a spus ea. Lucrez bine, chiar foarte bine cu dumneata. Consider că ai un adevărat talent pentru acompaniament – e un lucru foarte rar. Ai cântat din Schubert; nu trebuie s-o mai faci, nu-i pentru dumneata. Simt însă că pentru mine va fi minunat să lucrez cu dumneata. Dar dumitale îţi place să lucrezi cu mine?

De abia am putut murmura câteva cuvinte.

— Bine, la revedere. Trebuie să mă duc să mă schimb. Soniecika, ai putea să-mi pui la poştă o scrisoare? Nu o pune la cutia din colţ, n-au mai golit-o de vreun an; pune-o la cutia de pe strada Liteinaia, pe stânga.

— Bine, Maria Nikolaevna.

Atunci am băgat de seamă că eram singure şi că Pavel Fedorovici nu mai era în încăpere.

Mi-a dat un plic albastru, şi am plecat. Pe scară era întuneric. Bâjbâind am izbutit să ajung până jos, fără să alunec pe treptele îngheţate. Strada era şi ea cufundată în beznă; zăpada arunca scântei, nu erau nici felinare aprinse şi nici lună. Numai stele. Am ajuns până la Liteinaia. Nu puteam descifra cui îi era adresată scrisoarea. De-a lungul drumului, pe stânga şi pe dreapta, nu era nicio lumină, nu vedeam nimic înaintea mea şi mergeam pe lângă ziduri ca să nu mă izbesc de vreun morman de zăpadă sau de vreun stâlp. M-am oprit în faţa cutiei de scrisori. La lumina stelelor am încercat să citesc adresa. M-am hotărât că, dacă izbutesc să descifrez fie şi numai prima literă din prenume (trebuia să înceapă cu un S), să nu pun scrisoarea la cutie, să mă duc cu ea acasă, să o deschid, să o citesc şi să o expediez a doua zi dimineaţă; m-am uitat mult şi atent la adresă, până când ochii mi s-au umplut de lacrimi, în sfârşit, am văzut un „A” lung şi subţire. Şi, dintr-o dată, am citit tot, ca şi cum undeva, în spatele meu, ar fi scăpărat un fulger: „Lui Andrei Grigorievici Ber. Zverinskaia 15,” Nu ştiu de ce, dar mi s-a făcut frică. Am aruncat scrisoarea în cutie şi am mai rămas acolo încă puţin timp, cu inima bătând de emoţie.

Doi bărbaţi trecură pe lângă mine; erau în zdrenţe; duceau ceva voluminos şi greu, mi se păru că era o uşă. Mi se făcu şi mai frică. Dinspre pod, se auziră dintr-o dată nişte împuşcături. Am luat-o la fugă. Nu ştiu de ce, încercam să-mi amintesc figura lui Pavel Fedorovici, şi nu izbuteam, încercam să-mi amintesc vocea lui şi ce spusese, şi nu izbuteam. Voiam să-mi pun întrebarea dacă ea îl iubeşte şi dacă el o iubeşte. Cine e el? Ce face? Ce-o să se întâmple cu noi trei mai târziu? Dar nu izbuteam. Ea îmi stăpânea gândurile. Vocea ei. Şi felul ei prea liber şi prea sigur de a trata oamenii şi viitorul. Şi faptul că poseda acest fel de a fi ca pe un drept indiscutabil, hărăzit de sus şi pentru totdeauna.

*

S-au scurs mai mult de două luni. Mergeam în fiecare zi la familia

Travina, lucram cu Maria Nikolaevna, mâncam la ei şi uneori rămâneam seara să joc dame cu Pavel Fedorovici, dar nu i-am văzut nici pe „Senia”, nici pe „Andrei Grigorievici Ber” şi nici nu am auzit vorbindu-se despre ei. Acasă, totul era ca şi înainte, dar – treptat – mă desprindeam de vechea mea existenţă. Mama, grijile şi supărările ei mă lăsau indiferentă. Mitenka îşi trăia prima sa idilă cu nepoata lui X de care, după părerea generală, era îndrăgostit numai dintr-un fel de inerţie – într-atât îl venera pe bunicul ei, un compozitor foarte cunoscut. Cu toate astea, nici nu se gândea să-l imite pe X, căci, în „coralele” sale, el mergea din ce în ce mai departe şi voia chiar să pună să i se construiască, pentru executarea lor, un pian foarte special, cu patru claviaturi. Dar am vorbit destul despre Mitenka. După ce m-a introdus în casa Travina, el a dispărut treptat din viaţa mea şi nu l-am revăzut decât la Paris, relativ de curând. Dar voi vorbi despre asta la momentul potrivit.

Nu cunoşteam alţi oameni care să vină să mă vadă şi de care să mă simt legată. De altfel, acum mi se părea că de tot acest trecut nici nu merita să-mi mai amintesc – şi, într-adevăr, el mi se şterge din ce în ce mai mult din memorie. Dimineaţa, exersam şi stăteam la cozi. Făceam focul, după prânzul ce era mereu acelaşi şi consta din arpacaş şi heringi, spălam vasele, mă spălam, mă îmbrăcam în singura rochie bună pe care o aveam şi plecam.

Acolo era cald. Acolo mi se dădea să mănânc, mi se spunea că viaţa e grea, dar plăcută, şi uneori mi se făcea câte un dar. Oarecum absentă şi fermecător de delicată la început, Maria Nikolaevna devenea, pe la ora şapte, veselă şi activă. Uneori, Pavel Fedorovici se întorcea acasă puţin mai devreme, se aşeza într-un colţ al salonului şi ne asculta cum cântam. Dar, de cele mai multe ori, treceam la masă de îndată ce venea el. După o săptămână, le cunoşteam întreaga existenţă şi mi se părea ciudat că un fel de curiozitate şi Dumnezeu ştie ce alte sentimente mă emoţionaseră atât de mult în prima zi. Pavel Fedorovici lucra într-o instituţie ce se ocupa, în acea vreme, cu aprovizionarea, îşi putea procura toate lucrurile de care avea nevoie, inclusiv vânatul şi unele piese de muzeu. Nu se putea spune că „se îmbogăţea” de pe urma slujbei, doar că socotea că e inutil să fie prea corect şi că-i plăcea să trăiască bine, cât mai plăcut şi în cât mai mare belşug; cu doi ani în urmă devenise foarte bogat, chiar neînchipuit de bogat, mai bogat decât toţi oamenii pe care îi cunoşteam, mai bogat chiar şi decât părinţii lui Mitenka. Şi acum, nevrând să mai ştie de nimic, dorea să trăiască în bunăstare, dacă nu în opulenţă şi, oricât de ciudat ar părea, izbutea să o facă. Ceea ce se schimbase, mai ales, în existenţa lor era faptul că amândoi îşi pierduseră vechiul lor mediu şi că nu mai încercau să-şi găsească un altul. Este inutil să mai precizez de ce: unii prieteni fuseseră împuşcaţi, alţii erau la închisoare, mulţi fugiseră, iar alţii încetaseră să-i mai frecventeze, socotind că Pavel Fedorovici era un mare ticălos. Erau vizitaţi de un fel de actori, de

rude, de unii foşti slujbaşi de-ai lui Pavel Fedorovici, dar asta nu era „lumea” în care Maria Nikolaevna strălucise cu puţin timp înainte.

La începutul lui aprilie, Maria Nikolaevna îmi propuse să vin să locuiesc la ei. Se pregăteau să plece la Moscova şi îşi vânduseră apartamentul unui consul dintr-o ţară orientală. Această ultimă săptămână la Petersburg s-a scurs, pentru mine, ca o singură zi. Maria Nikolaevna mi-a dat rochii şi bani de coafor. Dintr-o dată, ea a intrat în viaţa mea pe o altă cale: nu era lucru despre care să nu-mi pună întrebări: la ce oră mă scol, pe ce parte dorm, care e culoarea ce-mi vine cel mai bine, dacă mi-a făcut cineva curte până acum, dacă cred în Dumnezeu, într-un cuvânt, am simţit dintr-o dată că nu mai aveam nicio apărare, că ştia aproape totul despre mine – ce sentimente nutream şi ce gândeam despre ea. În tot ce făcea exista o atât de mare forţă încât era cu neputinţă să-i ţii piept, în seara aceea (cu două zile înainte de plecare) mă aflam într-o asemenea stare încât cel mai mic lucru m-ar fi putut face să-i vorbesc despre naşterea mea şi să izbucnesc în hohote de plâns. Şi ea a înţeles că mersese prea departe cu întrebările (printre altele, mă întrebase dacă iubeam pe cineva; i-am răspuns repede că nu, pentru că pe Evgheni Ivanovici îl uitasem atunci cu totul, pentru că, în aceste săptămâni, mă îndepărtasem mult de mama şi pentru că, dacă iubeam în acel moment pe cineva, atunci – cu siguranţă – o iubeam doar pe ea, pe Maria Nikolaevna). A înţeles aşadar că mersese prea departe şi că era timpul să pună capăt conversaţiei. Se ridică şi îmi spuse:

— Să mergem să cântăm puţin. Vrei?

Putea lucra mult; pentru ea nu exista nici „dispoziţie”, nici „chef”. Se pregătea pentru concertele de la Moscova. În ajunul plecării, urma să dea un ultim recital la Petersburg; era debutul meu cu ea.

Mi s-a întâmplat apoi, de zeci de ori, să ies alături de ea pe o scenă, dar niciodată n-am ştiut cum să salut, în ce direcţie să-mi îndrept privirile şi nici la ce depărtare trebuie să merg în spatele ei. Veneam repede, ca o umbră, fără să mă uit la public, mă aşezam pe scaun lăsând ochii în jos şi îmi puneam mâinile pe claviatură.

Ea împărţea zâmbete şi priviri, ca şi cum n-ar fi vrut decât să spună: „Sunt aici. Şi voi sunteţi aici. Vreţi să mă ascultaţi? O să vă cânt. Ce bucurie că pot să vă fac o plăcere!” Astea mi se părea că-i erau gândurile, pe care i le citeam pe chip în ziua aceea, la Petersburg, când se afla în faţa mea, în picioare, în curbura pianului cu coadă.

— Soniecika! îmi şopti ea şi eu am înţeles, în primul rând, că trebuia să încep şi apoi că ea era cântăreaţa, iar eu acompaniatoarea, că acest concert era concertul ei şi nu, aşa cum spunea ea, al nostru, că gloria era a ei, că fericirea era a ei şi că pe mine cineva mă înşelase, că eram trasă pe sfoară şi că fusesem luată drept o proastă de bunul Dumnezeu şi de soartă.

Uriaşa sală era plină, în pauză, tineretul forţa uşile de la loja

Mariei Nikolaevna, unde eram înconjurate de toată floarea Conservatorului şi a teatrului Maria. Stăteam fără să spun nimic, din când în când Maria Nikolaevna mi-i prezenta pe cei ce veneau, pe cei mai mulţi dintre ei îi cunoşteam, dar socoteam că nu se cade să le vorbesc, şi – de altfel – nu aveam nimic să le spun. Cineva mi-a făcut un compliment, mi-a cerut să-mi repet numele, dar, în clipa aceea, Pavel Fedorovici se apropie, cei de faţă râseră de ceva şi începură să vorbească între ei.

— Soniecika, unde mi-e batista? şopti Maria Nikolaevna, cu privirea neliniştită. Cred că-mi curge nasul.

Înţelegătoare, am început să-i caut batista, am găsit-o sub scaun şi i-am întins-o.

Mama era acolo. Avea o faţă fericită şi nasul uşor înroşit de emoţie. Avu timp să-mi şoptească:

— E primul tău triumf, Soniecika!

M-am uitat la ea uimită: nu, nu-şi bătea joc de mine.

Pentru că eram în aprilie, cerul era luminos şi ne-am întors acasă după miezul nopţii, îl auzeam pe Pavel Fedorovici cum îşi ia cina, singur, în sufragerie, stând în picioare în faţa bufetului şi o auzeam pe Maria Nikolaevna care dădea un telefon. Noaptea era greu să capeţi legătura. A aşteptat mult. Apoi a vorbit, foarte, foarte încet. Eram în camera mea şi nu făceam nicio mişcare. Aş fi putut să-mi lipesc urechea de uşă şi să ascult fiecare cuvânt, dar nu m-am mişcat şi am rămas aşezată pe pat. Ce mă interesa că avea un amant sau doi? Că Pavel Fedorovici îi va ucide, pe ea sau pe ei, sau că ea şi-ar putea face cu propria-i mână vreun rău? Dar eu, eu ce voi face în viaţa asta? Eu, eu de ce exist pe lume? Deodată uşa se deschise şi ea intră în încăpere:

— Nu dormi încă? Lasă-mă să te sărut. Îţi mulţumesc pentru seara aceasta.

Îi iau mâna şi îi şoptesc:

— Dar, Maria Nikolaevna, ce-am făcut eu ca să merit asta?

Îmi astupă gura şi râse.

A doua zi, la ora opt seara, am plecat la Moscova.

La gară, era mama, ca şi Mitenka şi nepoata lui X, şi vreo treizeci de persoane pe care nu le cunoşteam decât foarte puţin sau deloc. Purtând o pălărie de piele albă şi pe umeri o blană de vulpe albă, Maria Nikolaevna stătea la fereastra vagonului, încercam să văd care era bărbatul la care se uita cel mai des, dar mama, în lacrimi, căutându-şi cuvintele, se interpunea tot timpul între ea şi mine.

— Întoarce-te, fetiţa mea, spunea ea; oare ce-o să se mai întâmple cu noi toţi? Talentata mea fetiţă, fii fericită! Dumnezeu să le dea sănătate soţilor Travina! Cât de buni şi de drăguţi sunt cu tine! Fii prudentă, ai grijă, străduieşte-te… Soniecika, micuţa mea…

Îi ascultam bolboroselile şi, deşi nu le înţelegeam decât pe jumătate, mi-au ajuns la ureche câteva din ultimele ei cuvinte. „Dragă

măicuţă, am răspuns eu, totul va fi bine; dragă măicuţă, vezi că totul se aranjează. De ce să te nelinişteşti? N-ai de ce. Ai grijă de tine, măicuţă.” Plângea şi mă îmbrăţişa. Se dădu semnalul de plecare. Am sărit în tren. Chiar atunci, un bărbat, îmbrăcat într-o haină militară cu galoane şi purtând la centură un toc lucitor de revolver, ieşi din mulţime, făcu doi paşi pe lângă vagon, strânse cu putere mâna pe care Pavel Fedorovici i-o întindea prin fereastră, sărută de două ori mâna Mariei Nikolaevna şi flutură şapca a rămas-bun. Toată lumea îşi flutura pălăriile şi batistele; chiar şi Mitenka. Bărbatul cu haină militară merse cu paşi mari pe lângă fereastră.

— Ne vedem la Moscova, spuse el.

— Ajunge, o să cazi sub roţile trenului, spuse ea.

— Ne vedem la Moscova – bărbatul repetă aceste cuvinte ca pe o ameninţare.

Trenul luă viteză, şi el rămase în urmă.

— Senia s-a îngrăşat atât de tare, spuse Pavel Fedorovici adresându-mi-se, încât curând nu va mai putea să fugă.

Maria Nikolaevna nu răspunse nimic. Stătea la fereastră şi privea în urmă. După direcţia privirii ei, mi-am dat seama că nu se uita la cei care o însoţiseră şi în faţa cărora, fluturându-şi şapca, se afla Senia, ci mai spre stânga şi că privea lung şi cu tristeţe…

Aveam două compartimente învecinate, în afară de noi, în vagon mai erau nişte înalţi demnitari sovietici cu care Pavel Fedorovici – ce primise o misiune la Moscova – făcu imediat cunoştinţă. Mai întâi ei au băut la noi în compartiment, apoi noi am băut la ei. Înfăşurată într-un şal mare cu dungi, Maria Nikolaevna îl obligă pe unul dintre ei să stea în genunchi, în faţa ei, aproape o jumătate de oră, cu un pahar plin cu vin în mână. Pavel Fedorovici purta o conversaţie lungă şi pasionantă despre vânătoare, despre vestita colecţie de arme a lui Karahan, despre vânătoarea de zimbri a ţarului. Cel de-al treilea, care era tânăr şi subţire, cu chip de înger şi cu ochi mari, vru neapărat, după ce am băut împreună, să ne spunem pe nume. Mi-era teamă; totuşi, mi-am prins braţul de al lui şi am golit paharul, după care mi-a spus că o să mă sărute. Mi-a fost şi mai teamă. Ştiam că sunt ameţită şi că, dacă mă va săruta, puteam să mă îndrăgostesc de el.

— Te voi învăţa să săruţi, îmi spunea el, nu-i nimic dacă nu ştii, te voi învăţa.

Maria Nikolaevna strigă din celălalt capăt al compartimentului:

— Asta nu se face atât de repede.

Tânărul mă luă în braţe şi simţii în gură ceva dulce şi umed.

Noaptea se năpustea spre fereastră, un om se clătina pe culoar, cineva îmi săruta mâinile, fără să mă bruscheze în vreun fel, cu multă grijă; în sfârşit, cineva mă conduse încet până la compartimentul meu. Noaptea se năpustea spre fereastră. Trenul gonea. Simţeam că viaţa se năpustea spre mine şi că eu goneam spre ea, în necunoscutul ei catifelat.

*

Senia ajunse la Moscova la două săptămâni după noi; eu îl aşteptam aşa cum aştepţi o fiinţă iubită. Şi totuşi, timpul fugea, hotărât şi repede, şi fiecare zi de viaţă la Moscova aducea ceva nou.

Ne dusesem la sora Mariei Nikolaevna pe strada Spiridonovka. Parterul acest imobil era ocupat de o instituţie, iar la primul etaj locuiau vreo cincisprezece persoane, toate din familie. Eram singurii străini. Chiar din prima zi a sosirii noastre, am început să fim vizitaţi de nişte domni plini de dezinvoltură; ei nu întrebau nici unde, nici când şi nici ce urma să cânte Maria Nikolaevna. Se purtau ca şi cum ar fi pus stăpânire pe ea şi îi dădeau ordine,politicos – bineînţeles –, dar fără să admită obiecţii: uneori trebuia să se urce într-un camion care se afla în faţa porţii, ca să asiste la o adunare ce avea loc la Kremlin; alteori trebuia să cânte la Filarmonică arii fixate dinainte de alţii, şi asta într-o zi fixată cu precizie şi nu în alta; iar alteori trebuia să accepte un angajament la Bolşoi pentru iarna următoare. Pavel Fedorovici, care nu părăsea aproape niciodată casa (ordinul său de deplasare s-a dovedit a fi fictiv), spuse într-o bună zi:

— Trebuie să plecăm de aici acum, şi nu la toamnă. Cum să trăim aşa?

Maria Nikolaevna îl privi cu încredere şi amândouă am înţeles că, de a doua zi, va porni să caute acte false.

În afară de aceste „rechiziţionări”, am mai cunoscut la Moscova şi altceva; am cunoscut, din plin, ce înseamnă o glorie care nu-i a ta şi am început, oarecum, să mă obişnuiesc cu asta. Maria Nikolaevna nu mă mai lăsa să răsuflu nici măcar o clipă. Uneori mă trimitea să vorbesc cu exigenţii ei admiratori, alteori mă ruga să mă duc să-i rezolv unele treburi, îmi amintesc că la un supeu, cred că după cel de-al doilea concert al ei, trebuia să stea la masă lângă Lunacearski şi că, în ultimul moment, m-a rugat să mă aşez eu în locul ei. Lunacearski s-a înroşit la faţă, n-a spus nimic, dar a devenit extrem de volubil la sfârşitul mesei.

— Eşti femeie sau fată? m-a întrebat el, suflându-mi în faţă un miros de vin. Răspunde – eşti femeie sau fată?

Poticnindu-mă în cuvinte, am mărturisit cu sinceritate că eram fată. A spus-o tuturor celor de faţă, a lăcrimat uşor şi a vrut să mă salute înclinându-se până la pământ, dar Pavel Fedorovici a intervenit la timp.

Peste tot în jurul meu era gloria alteia, frumuseţea alteia, fericirea alteia, şi cel mai greu de îndurat era că ştiam că toate acestea sunt meritate şi că, dacă n-aş fi fost la pian, pe scenă, unde nu mă observa nimeni, sau în lojă, undeva, în spatele Mariei Nikolaevna, ci în mulţimea care o aplauda şi alerga să o vadă la ieşirea artiştilor, aş fi privit-o şi eu cu tot atâta entuziasm şi aş fi dorit tot atât de mult să-i

vorbesc, să-i ating mâna, să-i văd surâsul. Dar acum, nu aveam decât un vis – să găsesc punctul slab al acestei fiinţe puternice şi să capăt puterea de a fi stăpână pe viaţa ei, atunci când nu voi mai putea îndura să fiu doar umbra ei.

Relaţiile ei cu Pavel Fedorovici mă uimeau de multe ori. Cu toate că, fără îndoială, păstra în sufletul ei o taină, aceste relaţii erau fără pată. O iubea la nebunie.

Erau căsătoriţi de şase ani. Fiecare cuvânt al ei şi fiecare gând al ei erau, pentru el, mai presus de orice judecată; ea era întreaga lui viaţă. Şi ea îl iubea la fel de mult. În ceea ce mă priveşte, eu îl aşteptam pe Senia, ca să o surprind în trădarea ei. Şi într-o bună dimineaţă Senia sosi, venind direct de la gară.

— Scoate-ţi şapca, ce-i mojicia asta să intri în casă cu şapca pe cap, spuse ea, în timp ce, cu un şervet, îşi ştergea părul, pe care tocmai îl spălase. Ce mai e nou pe la Petersburg?

Am ieşit din încăpere şi m-am oprit în spatele uşii. Dar conversaţia se purta în şoaptă. De două ori, se auzi zgomotul făcut de pintenii lui Senia. Când Pavel Fedorovici s-a întors acasă, i-am spus, ascunzându-mi cu greu emoţia, că la Maria Nikolaevna era cineva. S-a uitat prin crăpătura uşii şi a închis-o pe dată.

— E îmbrăcat în haine de călărie, îmi spuse el. Sunt sigur că-i Senia. A venit totuşi, imbecilul! Să-i lăsăm să se explice.

Am rămas în camera copiilor, unde nu era nimeni. Trecu o jumătate de oră. Pavel Fedorovici îmi arătă nişte acte şi îmi ceru să reţin numele sub care, săptămâna următoare, aveam să întreprindem o călătorie spre sud. Eram foarte înfricoşată şi mi se părea ciudat să-l văd atât de calm. Deodată, au ieşit în hol. Am auzit plecând două persoane, dar nici Maria Nikolaevna şi nici vizitatorul ei nu au rostit niciun cuvânt. Senia închise brutal uşa de la intrare.

— Mai avea totuşi nişte speranţe nebuneşti, spuse Maria Nikolaevna intrând în cameră. Ce lucru penibil! Cincisprezece ani de minunată prietenie, un om vesel, deloc prost. Şi iată totul s-a terminat pentru mine.

Se aşeză. Pavel Fedorovici o întrebă:

— Sper că n-ai fost brutală?

— Puţin am fost, spuse ea, apoi se sprijini în coate şi rămase gânditoare.

Eram în picioare, lângă fereastră, îmi venea să mă reped spre ei şi să le cer să mă alunge.

— Iar eu am veşti noi, veşti de o importanţă capitală, începu să spună Pavel Fedorovici. Totul e gata şi cred că, în curând, ne vom pune în mişcare.

Maria Nikolaevna înălţă capul.

— Odioasă e Moscova asta, spuse ea. Spre nord sau spre sud, nu-mi pasă, totul e să plecăm de aici.

Şi după cinci zile am pornit la drum. Călătoria noastră a fost plină

de mister şi de primejdii, a costat mulţi bani şi multe bijuterii şi a durat aproape o lună – dar, chiar şi în aceste momente atât de neobişnuite, ea semăna mult cu alte călătorii de acelaşi fel, şi, chiar dacă în cursul peripeţiilor noastre ni se părea că doar nouă ne era hărăzit să fim pişcaţi de purici, să fim furaţi până la ultima leţcaie şi să ne ascundem într-un vagon de vite uitat pe o cale ferată distrusă de o explozie, am aflat, la sosirea noastră în Rostov, că zeci şi sute de oameni trecuseră prin aceleaşi încercări şi că, într-o existentă de belşug şi veselie, nimeni nu se mai gândea la toate astea. Acum aveam un apartament într-un hotel, în câteva zile, Pavel Fedorovici făcu o afacere de milioane, Maria Nikolaevna repeta, dădea concerte, strălucea. Şi eu… pentru prima oară în viaţă, eram îndrăgostită. Ne duceam la Filipov să mâncăm prăjituri. Avea optsprezece ani, era în primul an de facultate şi naivitatea lui mă mişca până la lacrimi.

Ne vorbeam în clişeele bine cunoscute: şi „dacă aş pleca la război, ai plânge?”, şi „am suferit prea mult în viaţă ca să nu înţeleg”, şi „dacă nu poţi să fii a mea până la capăt, spune-mi-o deschis” – cuvinte foarte drăgăstoase, dar cu totul lipsite de sens şi care mă cufundau într-o plăcută amorţeală.

Acasă, ascunsesem această legătură. Mă străduiam să fiu la fel de conştiincioasă şi de ascultătoare. Maria Nikolaevna repeta în fiecare zi; participa, mai ales, la tot felul de serate de binefacere şi aici se bucura de un succes ce o învăluia precum aerul. Iar eu mă gândeam că mă voi căsători cu studentul meu din anul întâi, că voi părăsi familia Travin – fără să spun nimic şi fără să-mi iau rămas-bun –, că îmi voi începe propria mea viaţă, voi aduce pe lume un copil şi nu voi mai cânta la pian, căci muzica îmi jucase o festă tare urâtă. Şi gândurile astea mă făceau aproape fericită.

— Soniecika, vino şi aşează-te aici, îmi spuse într-o zi Maria Nikolaevna, îmi eşti prietenă, nu-i aşa, pot să-ţi vorbesc deschis?

— Da, Maria Nikolaevna, şi m-am aşezat acolo unde îmi spusese.

— Uită-te la mine. De-un timp încoace, privirea ţi s-a schimbat. A devenit mai dură… Renunţă la curtezanul tău! E foarte caraghios.

Îngheţasem.

— Dacă ar fi doar tânăr, sau prostănac, sau urât, sau oricum altfel, ar mai merge. Dar e, pur şi simplu, caraghios. Dumnezeu ştie ce are, căci e cu neputinţă să-l priveşti, fără să te apuce râsul.

— Dar… de unde ştiţi?

— Nu-i nimic de ştiut. Sper că nu eşti îndrăgostită?

— Ne vom căsători, am izbutit eu să spun.

— Nu se poate! Deci e vorba de-o adevărată poveste de dragoste. Ştii că va ajunge funcţionar la poştă?

— De ce la poştă? E student la facultatea de drept.

— N-are importanţă. Va ajunge, totuşi, funcţionar la poştă. Şi toată viaţa îl vor durea dinţii.

(Într-adevăr, nu demult avusese un abces.)

— … Şi când o să vă plimbaţi la braţ…

— Maria Nikolaevna, nu-mi vorbiţi astfel!

— De ce nu? Asta-i viaţa. Creaţia divină e minunat orânduită, nu-i aşa?

Stăteam jos fără să spun nimic. Ar fi fost mai bine să-mi zică îţi interzic să-l mai vezi pe nătăfleaţă ăsta, sau altceva de felul ăsta. Da, alături de ea, orice om era jalnic şi ridicol.

— Şi apoi, ştii, în curând vom pleca de, aici.

— Unde?

Se apropie de mine, îmi puse o mână pe umăr şi privi – nu spre mine, ci spre mâna ei.

— În stră-i-nă-ta-te, spuse ea, cu o voce abia şoptită, ca şi cum zidurile ar fi putut să asculte.

Şi iată că nu l-am mai revăzut pe studentul meu din anul întâi. Am înţeles, dintr-o dată, că povestea mea cu el era o abatere de la direcţia principală pe care pornisem încă de la Petersburg şi am înţeles că, în viaţa mea, nu trebuiau să existe decât soţii Travin. Şi din nou am început să observ totul şi să trag cu urechea, dar nimic din ce-mi era necesar nu ajungea până la mine.

Am părăsit Rostovul toamna şi am ajuns la Constantinopol trecând prin Novorosisk. Pavel Fedorovici ne făcea viaţa uşoară şi lipsită de griji; această a doua călătorie era mai puţin primejdioasă şi mai simplă decât prima, dar existenţa mea nomadă nu avea să se termine decât în 1920; durase exact un an şi nu-mi adusese ceea ce aşteptam de la ea. Mă obişnuisem cu soţii Travin, devenisem un membru al familiei lor, eram prima auditoare a Mariei Nikolaevna şi – în acelaşi timp – slujnica ei. Umbra de mister şi acel ceva ce nu mergea bine şi care mă neliniştise atâta vreme se risipiseră treptat, dar ştiam că va veni o zi când se vor ivi din nou şi când voi şti tot ceea ce voiam atât de mult sa ştiu.

Şi astfel, cea de-a treia călătorie a noastră s-a terminat în primăvara anului 1920, la Paris.

Îmi amintesc, ploua, era seară, priveam străzile şi trecătorii prin fereastra de la maşină, stând pe o băncuţă în faţa soţilor Travin. Maria Nikolaevna părea obosită, îmi amintesc de visele mele din camera de la hotelul Regina, de primele zile, de portretul Mariei Nikolaevna din Le Petit Parisien. Îmi amintesc de toate, ca şi cum s-ar fi întâmplat ieri. Şi, din nou, ca de atâtea ori în timpul acestui an, viaţa reîncepea, năvalnică, plină de surprize şi generoasă; întâlniri cu vechi cunoştinţe ale soţilor Travin, ieşiri, serate, mese la restaurant. Veni şi vara şi Maria Nikolaevna plecă la munte. Curând după aceea, Pavel Fedorovici plecă s-o întâlnească. Hoinăream prin oraş. Am vizitat mormântul lui Napoleon, bisericile; bani aveam destui. Apoi, m-au chemat şi pe mine în Sud. Ne-am întors în septembrie şi de îndată ne-am pus pe treabă; Pavel Fedorovici se lansă în afaceri, iar Maria Nikolaevna începu să se pregătească pentru concerte. Fu angajat şi

un impresar, hrăpăreţ şi escroc, dar bărbat fermecător: ştia tot soiul de poveşti nostime, adresa complimente şi făcea tot felul de servicii.

Se apropia toamna…

Eram singură în casă în ziua aceea. Locuiam într-un apartament. Soţii Travin se duseseră să ia masa undeva în oraş, şi servitoarea era liberă.

Cineva sună la uşă.

Descifram ceva la pian şi, fără să mă gândesc deloc la cine ar putea fi, m-am dus să deschid.

În casă intră un bărbat înalt, foarte înalt chiar, încă tânăr, cu o pălărie de fetru pe cap şi îmbrăcat într-un pardesiu de bună calitate, dar foarte uzat. În mână purta un baston vechi şi demodat.

Uşa salonului era deschisă. Am observat că avea părul şaten-închis, nasul drept şi lung şi mustăcioară. Privirea-i era posomorită.

— Maria Nikolaevna Travina locuieşte aici?

— Da.

— E acasă?

— Nu, nu-i acasă.

Scoase un suspin de uşurare.

— Se întoarce curând?

Am înţeles că mă lua drept o servitoare.

— Nu cred.

— Şi Pavel Fedorovici?

— E plecat şi el.

— Se vor întoarce împreună?

— Da, aşa cred.

Tăcu. Apoi scoase din buzunar o hârtie şi un creion şi scrise ceva.

— E numărul meu de telefon, spuse el; ia-l. Spune-i ei – şi sublinie cuvântul „ei” – că a venit Ber, Andrei Grigorievici Ber. N-o să uiţi?

Şi îmi strecură în mână doi franci.

Am luat banii, i-am mulţumit şi i-am spus cu toată puterea de convingere de care eram în stare: „Nu, n-o să uit, puteţi fi liniştit.”

Şi când a plecat, m-am aşezat chiar aici, în hol, pe un taburet tapisat cu catifea şi am început să plâng. Poate din milă faţă de mine, sau poate de bucurie că începutul misterului se apropiase de mine.

*

Ştiam că va trebui să-i spun curând Mariei Nikolaevna că venise Ber – acelaşi Ber pe care, de luni de zile, îl uitasem cu totul şi a cărui existenţă o simţeam doar datorită unui fel de instinct de câine. Era acelaşi bărbat pentru care pusesem la poştă o scrisoare, pe strada Liteinaia, prima mea seară de lucru cu Travina. Acum el se afla la Paris. Oare ne urmărise? Eram gata să garantez că nu. Fără îndoială că plecase din Rusia prin nord. Iată-l acum aici: după un an de absenţă, apărea din nou în viaţa Mariei Nikolaevna.

„Nu-ţi ajunge? – îmi spuneam. Nu ţi-e bine? Ce vrei şi de ce încerci să distrugi această existenţă în care ai fost primită cu atâta încredere?” Mă ţineam cu amândouă mâinile de o oglindă îngustă şi mă priveam în ea; îmi priveam faţa ca şi cum până atunci n-aş fi văzut-o niciodată atât de îndeaproape. Şi cu cât mă priveam mai mult, cu atât mi se părea că nu eu, ci cealaltă, cea din adâncul oglinzii, era cea care mă privea. Şi că ea avea privirea unei fiinţe hotărâte să dea foc casei. Că torţa fumegândă se afla chiar acum, poate, în mâna ei mare, palidă şi noduroasă.

— Torţa? De ce torţă e vorba?

În oglindă, în spatele meu, am văzut un chip ce râdea. Fără să facă zgomot, Maria Nikolaevna intrase în încăpere.

— Pavel Fedorovici a plecat la curse, iar eu m-am întors acasă. Te rog, pune fierul de călcat în priză; trebuie să-mi calc o rochie pentru diseară. Unde-i Dora?

— O s-o calc eu, Maria Nikolaevna. Dora a ieşit.

Eram în picioare, în mijlocul camerei. Când am văzut-o că stă în lumină, astfel încât să-i pot vedea până şi cea mai mică tresărire a feţei, mi-am deschis pumnul şi i-am întins numărul de telefon al lui Ber.

— V-a căutat un domn şi mi-a spus că vă roagă să-i telefonaţi.

Ea oftă şi se aşeză pe un scaun.

— Ce vrea? Cine-i? Nu cumva îl caută pe Pavel Fedorovici?

— Nu, pe dumneavoastră. Este Andrei Grigorievici Ber.

„În sfârşit! S-a făcut palidă la faţă. E de-ajuns. E de-ajuns. Restul nu te mai interesează. S-a făcut albă ca varul, în curând se va simţi rău. Eşti mulţumită? Uite, i se face rău.”

Dar Maria Nikolaevna nu se simţea rău şi nu se clătinase, aşa cum mi se păruse, doar că dădu din cap. Luă foaia de hârtie, o citi şi rămase pe gânduri. Stăteam în picioare şi aşteptam.

— Fierul de călcat, spuse ea, fără să mă privească. Soniecika, îţi cerusem…

M-am dus la bucătărie şi am pus fierul de călcat în priză, în apartament nu se auzea niciun zgomot.

— Şi până se încălzeşte, strigă ea deodată cu vocea-i puternică, te rog, Soniecika, telefonează la numărul ăsta.

Ne-am îndreptat spre telefon.

— Îl vei cere pe acest domn Ber şi-i vei spune că mi-ai comunicat că a venit, dar că sunt atât de ocupată zilele astea, atât de ocupată, încât mă scuz că nu-l pot primi. Şi că-i voi transmite când voi fi ceva mai liberă.

Obrajii i se înroşiseră, ochii îi străluceau, vocea aproape că o trăda.

Am făcut numărul; mi s-a spus că Ber nu era acasă. Ea nu se aşteptase la asta, îşi pierdu stăpânirea de sine şi începu să-şi scoată şi să-şi pună brăţara cea groasă. M-am dus la bucătărie.

După o jumătate de oră mă chemă la ea; voia să repetăm puţin înainte de masă.

— Ce crezi, Soniecika, îmi spuse ea, stând în picioare lângă pian şi privindu-mă în chip ciudat, dacă aş vrea să aflu adresa cuiva după numărul de telefon, s-ar putea?

— Cred că se poate.

— Nu, nu pe aceea a lui Ber! O, răutăcioaso, sunt sigură că te-ai gândit la Ber. Nu, e o întrebare teoretică.

— Există, cred, un anuar telefonic făcut anume pentru asta. L-am văzut când locuiam la hotelul Regina.

— Făcut anume pentru asta? Şi dacă nu-l am?

— Atunci va trebui să parcurgeţi toată cartea de telefon – vreun milion de numere.

— Un milion, aşa crezi? Şi câte ore mi-ar lua treaba asta?

Ce ştiam eu despre asta? Mă preocupa un gând: oare avea să-mi ceară să nu vorbesc în faţa lui Pavel Fedorovici despre vizita lui Ber? Dar iată că Pavel Fedorovici se întoarse acasă (câştigase mult şi era vesel ca întotdeauna), şi Maria Nikolaevna nu-mi ceru nimic.

Dar nici lui nu-i spuse nimic.

— N-a venit nimeni? întrebă el chiar din hol.

Iar eu i-am răspuns: „Nimeni, Pavel Fedorovici”, gândindu-mă că Maria Nikolaevna îmi va arunca o privire recunoscătoare, dar ea nici măcar nu întoarse capul spre mine.

Şi a doua zi, la cererea ei, l-am chemat pe Ber la telefon şi i-am transmis ceea ce îmi spusese ea. Maria Nikolaevna îi asculta vocea la un alt aparat. El îmi ceru să-i repet mesajul şi îmi mulţumi, în seara aceleiaşi zile, Maria Nikolaevna îl convinse pe Pavel Fedorovici să o ducă într-un cazinou unde, spre deosebire de cele obişnuite, erau primite şi femeile (bineînţeles, clandestin). S-au întors târziu. Maria Nikolaevna intră în camera mea şi mă trezi din somn.

— Într-o situaţie ca asta cred că pot s-o deranjez pe somnoroasa mea Sonia. Am pierdut optsprezece mii de franci; şi Pavel Fedorovici nu numai că nu m-a oprit să joc, ci m-a şi consolat (şi când te gândeşti că-i tratat drept „kupeţ”). Apoi am câştigat din nou, şi chiar cu şapte mii de franci mai mult decât pierdusem! Ca să joci, trebuie să te pricepi! E cu totul altceva decât să cânţi! Oricine poate să cânte! Era atât de frumoasă şi de veselă, încât Pavel Fedorovici şi cu mine nu ştiam cum s-o potolim. Am adormit tustrei abia în zori. „E tratat drept «kupeţ»! Cine-i spune aşa? mă gândeam eu. Cine are dreptul să spună despre Travin că e un «kupeţ»?”

Dar Pavel Fedorovici avea ceva – şi eu înţelegeam asta – ce-i putea şoca pe cei ce nu făceau parte din mediul lui.

În ultimul an, îşi schimbase cu totul înfăţişarea, îşi tăiase părul şi se pieptăna cu cărare într-o parte, după moda europeană; în locul cizmelor, purta pantofi de cea mai bună calitate şi, iarna, ghetre de culoare gri deschis. Cămăşile, cravatele, costumele – toate erau

perfecte; îşi îngrijea mâinile, faţa i se rotunjise şi îşi pusese pe degetul mic, deget scurt şi păros, un inel cu diamant. Iar când tăcea şi nu făcea nicio mişcare, fumându-şi ţigara în fotoliu, cu picioarele întinse, arătându-şi pântecul ce începuse să se cam rotunjească, puteai să-l iei drept un om de o desăvârşită corectitudine, drept un domn cu totul respectabil.

Dar era de-ajuns să înceapă să vorbească sau să meargă pentru ca, deodată, să iasă la iveală un fel de voioasă vulgaritate, un fel de animalitate şi de primitivism; se vedea că cel mai mult îi plăcea să mănânce bine, să bea zdravăn, să tragă un pui de somn, să-şi „încerce norocul”, după cum spunea el, la cărţi, să se fălească cu Maria Nikolaevna – ceea ce-i făcea pe unii dintre prietenii lui să cam strâmbe din nas, dar care nu o deranja deloc pe Maria Nikolaevna. Ea spunea că, după părerea ei, un bărbat trebuie să fie tocmai aşa: oarecum grosolan în gusturile sale, statornic în purtări şi să nu-i pese dacă impresia pe care o face asupra oamenilor de care nu are nicio nevoie este bună sau nu. Într-o zi, ea îmi spuse cam aşa:

— E inadmisibil şi anormal ca, într-un cuplu, el să fie cufundat în gânduri înalte, să plutească, să nu vadă nimic din ce-i în jurul lui, să calce în toate băltoacele, să se aşeze alături de scaun şi să se şteargă la nas cu şerveţelul de masă, în timp ce ea îşi face în minte tot felul de socoteli, calculează cât costă cutare sau cutare lucru, îşi spune că galoşii s-au rupt sau că – vai! – mâine trebuie plătită chiria şi încă multe alte lucruri din astea. Bărbatul trebuie să aibă mintea limpede şi, dacă e nevoie, să dea din coate. Dar poate crezi că femeia trebuie să fie un fel de păsărică? Nu, nicidecum. Dar dacă are talent sau numai suflet – e salvată.

Aşa îmi spusese odată. Şi când, într-o seară, ieşi singură – lucru pe care nu-l făcea niciodată –, mi-am amintit de cuvintele astea şi m-am gândit că la fel de uşor poate fi înşelat cel ce pluteşte, se lasă înşelat şi se poartă ca un idiot, ca şi cel care, prin firea sa lucidă şi robustă, iubeşte viaţa care, la rându-i, îl răsfaţă.

Maria Nikolaevna ieşi seara. Pavel Fedorovici era la club. Nu spuse unde se duce. Se întoarse devreme, pe la ora unsprezece, deci nu putuse să meargă prea departe; poate că se plimbase cu trăsura în Bois de Boulogne, sau poate că stătuse la cafeneaua din colţ, ca o tânără croitoreasă. Trecu în camera ei. De obicei, nu dormeam încă la ora asta, dar în acea seară nu mă simţeam bine şi mă culcasem. Când am auzit-o, mi-am pus repede capotul şi, în papuci, am alergat s-o întreb dacă nu voia să-i aduc ceaiul la pat. Am bătut la uşă, dar, cum nu mi-a răspuns nimeni, am intrat fără să fac zgomot. Maria Nikolaevna era aşezată pe un scaun în faţa mesei de toaletă şi plângea.

M-am repezit la ea cu o putere sălbatică, fără să-mi dau bine seama ce fac şi simţind că-mi vine şi mie să plâng, i-am luat mâna, am cuprins-o în braţe şi i-am udat rochia cu lacrimile mele. Ea şi-a ascuns

faţa cu mâna. Inima îmi era sfâşiată şi nu puteam spune nimic, în cele din urmă, îmi îndepărtă faţa şi mă privi în ochi. Am simţit că-mi va spune… că nu mai era în stare să se ascundă. O, cât de mult, cât de mult doream asta! Dar ea se mulţumi să-mi surâdă.

— Hai să bem un ceai, spuse, şi totul va trece. Şi îmi şterse ochii umezi de lacrimi şi îi şterse şi pe ai ei, cu un mare pămătuf roz.

După o oră mă aflam singură, în camera mea. Iată, a plâns. Asta e de-ajuns. Lucrul la care visam s-a împlinit fără mine. A plâns, suferea, nu era fericită.

Dar a doua zi – zi care a fost deosebit de plină şi de agitată –, văzând-o atât de calmă şi de senină, începeam să nu mai cred în propriile mele simţuri şi, cu cât seara aceea se îndepărta, cu atât mă îndoiam mai mult – oare îi văzusem cu adevărat lacrimile? Poate că nu plânsese şi că era doar obosită? Sau poate că plângea din motive cu totul diferite, ce nu aveau nicio legătură nici cu Ber şi nici cu Pavel Fedorovici. Poate că-şi pierduse brăţara preferată, sau poate că primise de la Moscova, de la familia ei, veşti triste? După o săptămână, cântă la Sala Gaveau. Îmi făcuse o rochie albastră, decoltată; coaforul încercase să dea viaţă şi strălucire părului meu rar şi uscat. Maria Nikolaevna era foarte frumoasă; purta o rochie albă şi părul ei negru era împletit într-o coadă răsucită în jurul capului. După ultima modă de pe atunci, rochia nu se încheia cu nasturi, ci se strângea şi înnoda pe trup, lucru ce o făcea să râdă. „Îţi dai seama – îi spunea ea lui Pavel Fedorovici în timp ce mergeam cu trăsura – ce-ar fi dacă haina ta s-ar răsuci ca rochia asta? Ce-ai zice?”

În loja prăfuită am fost primiţi de multă lume, ce ne-a adus flori; impresarul, a cărui barbă era, în ziua aceea, vopsită aproape în albastru şi teşită într-o parte, scoase un strigăt când o văzu pe Travina. Apoi mă zări şi pe mine.

— Cât sunteţi de… tânără! exclamă el cu entuziasm. Da, eram tânără. Dar era tot ce se putea spune despre mine.

Şi iată-ne pe scenă. Ea înainte şi eu în spatele ei, în faţa primului rând al celor ce erau instalaţi pe estradă şi care, bineînţeles, ca şi cei din sală, o priveau peste capul meu. O acompaniam întotdeauna fără partitură, îmi veni în minte că, dacă ar fi trebuit să urmăresc o partitură, ar fi trebuit să se afle cineva în spatele meu, o fată în rochie roz de exemplu, care să stea aşezată lângă mine pe un scaun şi să-mi întoarcă paginile. Ea ar fi fost pe lângă mine ceea ce eram eu pe lângă Maria Nikolaevna. Dar eu cântam fără partitură, aşa că nu eram decât noi două. Eram numai două pe scenă şi aveam impresia că nu eram decât noi două în sală. Ştiam că Pavel Fedorovici se dusese în prima lojă din dreapta, unde avea prieteni. Sala era plină până la refuz. Cu toate astea, simţeam că nu suntem decât noi două. Senzaţia asta a durat, fără îndoială, doar un minut: din clipa când au încetat aplauzele şi până când, dintr-o dată, l-am văzut pe Ber aşezat în rândul întâi.

O privea şi faţa îi era la fel de albă ca şi plastronul cămăşii. Acum

eram trei. Am executat primul acord. Maria Nikolaevna privea pe deasupra sălii. Dar eu ghiceam că ea ştie că el este acolo. Putea să nu se uite la el şi totuşi să-l vadă.

*

Veni iarna. După primul, au mai urmat două concerte. Pentru luna decembrie, Maria Nikolaevna a primit două propuneri – una pentru un turneu de concerte în America şi alta pentru Scala din Milano. Acum era atât de mult înconjurată de oameni, încât nu rămâneam singure decât dimineaţa, înainte de prânz, când ea repeta, uneori înainte de a se îmbrăca; nu rămânea singură cu Pavel Fedorovici decât noaptea târziu, când se întorceau după o seară petrecută la teatru, la restaurant sau la prieteni; să fim singuri, toţi trei, ca odinioară, nu s-a mai întâmplat nicicând.

Au apărut dintr-o dată şi cu duiumul tot felul de vechi cunoştinţe: oameni de afaceri din aceeaşi specie cu Pavel Fedorovici, prietene actriţe, femei din lumea mare, tineri îmbătrâniţi înainte de vreme şi chiar şi străini.

Aveam totdeauna pe cineva la masa de prânz, şi cinci-şase persoane la masa de seară, dacă soţii Travin cinau acasă. Unii oaspeţi veneau în fiecare zi, alţii se mai schimbau. Uneori nici nu ştiam cine sunt şi cum îi cheamă. Apăreau tot felul de moscoviţi (Pavel Fedorovici era din Moscova); soseau anul acesta cu nemiluita la Paris şi casa soţilor Travin era unul din locurile lor preferate.

Uneori, seara, jucau cărţi pe miză mare în biroul lui Pavel Fedorovici, până pe la ora opt dimineaţa, aşa că eram trezită din somn de vocile puternice şi răguşite ale celor ce-şi luau rămas-bun în hol, în timp ce fumul de tutun, întinzându-se ca o ceaţă în tot apartamentul, îmi pătrundea în cameră. Pavel Fedorovici se ducea tiptil în baie, apoi se culca undeva pe vreun divan, dormea până la ora unu, lua masa şi pleca la birou ca să vândă şi, să cumpere lemnul, petrolul, cărbunele şi aurul rusesc – într-un cuvânt, ceea ce nu mai exista, dar ceea ce el ar fi vrut să vadă că există, ca altădată, când lucra într-un centru de aprovizionare din Petersburg şi când dispunea de loturi de petrol, chibrituri şi sare, ce abia dacă ajungeau spre a fi împărţite între el şi câţiva subalterni. Şi nici de data asta nu se întreba dacă faptele sale sunt cinstite sau necinstite, „creştineşti” sau „necreştineşti”. Viaţa se scurgea, repede, tulbure, şi el înota în apa-i mâloasă. În fiecare zi puteai vedea în casă alte chipuri: tineri, bătrâni, bogaţi sau oameni ce-şi pierduseră toată averea în vreo afacere; femei, în general frumoase, şi bărbaţi care, sincer sau nu, vedeau în Travina o divinitate. Dar în acest şuvoi de oameni nu l-am văzut pe acela pe care Maria Nikolaevna, după cum părea, ar fi putut atât de uşor să-l introducă în casă – nu l-am văzut pe Andrei Grigorievici Ber. Am dedus de aici că Pavel Fedorovici îl cunoştea pe Ber, şi că Ber nu putea să apară în

casa soţilor Travin, aşa cum n-o putuse face nici la Petersburg.

Am văzut limpede că, de mai bine de un an, Ber juca un anumit rol în viaţa Mariei Nikolaevna şi că acest rol fusese, altădată, bine înţeles de Pavel Fedorovici, căci altfel, dacă cei doi nu s-ar fi cunoscut sau dacă Pavel Fedorovici n-ar fi bănuit nimic, Ber ar fi putut să frecventeze casa ca şi ceilalţi bărbaţi. Treptat, mi-a devenit clar că, încă de la Petersburg, Ber era taina Mariei Nikolaevna şi că, acum, ea nu-i dezvăluise lui Travin prezenţa lui la Paris. Tăcea. Tăcea mult. Părea mulţumită că ceilalţi vorbesc, fac zgomot şi râd în jurul ei, dându-i posibilitatea să nu spună aproape nimic.

Ber nici nu i-a mai telefonat şi nici nu i-a mai făcut vreo vizită. Viaţa Mariei Nikolaevna era plină de muzică, de ieşiri în lume, de vizite la croitor şi la cosmeticiană; părea că ea nu are nici putinţa şi nici timpul să-l întâlnească şi totuşi eu eram sigură că-l vede. De ce? N-aveam niciun fel de dovadă, în timpul primului concert, era aşezat într-un fotoliu din primul rând şi nu a venit în culise; la al doilea şi la al treilea concert nu l-am mai văzut, într-o zi, Maria Nikolaevna primi o scrisoare pe care o arse pe dată, cu mâna ei, în căminul în care nu era niciodată foc, iar cenuşa (coşul de la cămin era, probabil, înfundat) zbură în tot apartamentul. Ieşea zilnic din casă, nu pentru mult timp, dar fără să ţină seama de vreo oprelişte. Devenise tăcută şi uneori o umbră de nelinişte i se citea pe chip. Şi iat-o refuzând să plece atât în America cât şi la Milano.

Văzând uimirea lui Pavel Fedorovici, îmi venea să-i strig: „Ber e la Paris!”

— Maşa, de ce nu vrei să mergi? La asta ai visat întotdeauna. Gândeşte-te… N-ai chef s-o faci?

Ea scutură din cap. „Prietenii” ce se găseau de faţă, adică patru domni ce ne erau complet străini – scoaseră nişte exclamaţii puternice.

M-am dus în biroul lui Pavel Fedorovici şi am rămas acolo vreme îndelungată, răsfoind o carte şi gândindu-mă la acel refuz ce mă emoţiona. America, Milano, adică suprema glorie la care aspirase în Rusia! Şi acum renunţa la toate astea pentru iubire. Voia să rămână cu şi lângă bărbatul pe care îl iubea şi care venise pentru ea la Paris. Ca să fie împreună. Nici mama şi nici eu nu fusesem niciodată împreună cu cineva. Refuza gloria pentru întâlniri scurte şi tainice. Cu cine? Cine era acest Ber? De ce nu i-o răpea pe faţă lui Pavel Fedorovici? Ce aşteptau?

Nu puteam da încă un răspuns la toate aceste întrebări. Nu ştiam decât un lucru: descoperisem punctul slab al Mariei Nikolaevna, ştiam din ce parte aveam să o lovesc. Dar de ce să o lovesc? Pentru că ea era unică, iar cele ca mine erau cu miile, pentru că rochiile care-i veneau atât de bine şi care erau apoi transformate pentru mine, nu mă prindeau deloc, pentru că ea nu ştia ce înseamnă sărăcia şi ruşinea, pentru că ea iubea, iar eu nici măcar nu înţelegeam ce e

dragostea.

— Soniecika, îmi spuse Pavel Fedorovici în salonul în care eram cu toţii, adu-mi paşapoartele din sertarul de la mijloc al biroului.

— De ce vă trebuie? am răspuns eu, ca trezită din somn.

— Nu vor să creadă că am patruzeci şi şapte de ani. Îmi dau mai mult. Vreau să le-o dovedesc.

Purtau o conversaţie frivolă, ea era acolo şi Travin, care nu bănuia nimic, era şi el acolo.

M-am apropiat de birou şi am deschis sertarul, într-adevăr, aici se aflau, într-un plic mare, cele cinci paşapoarte ale lui Travin: cel sovietic, cel fals, cel ucrainean, cel turcesc şi paşaportul Nansen de refugiat. Dedesubt era un revolver. Am închis repede sertarul… Nici nu pot spune cât de mult m-a uimit această descoperire. Faptul de a avea un revolver nu i se potrivea deloc lui Pavel Fedorovici.

Am adus paşapoartele în salon: Pavel Fedorovici avea cu adevărat patruzeci şi şapte de ani. După înfăţişare i-ai fi dat mai mult. Maria Nikolaevna surâdea, fără să spună nimic.

„Ber e la Paris.” Dacă aş fi rostit aceste cuvinte, poate că Pavel Fedorovici m-ar fi omorât cu revolverul, în timpul călătoriei, revolverul nu existase. La plecarea din Constantinopol – eu însămi făcusem valizele –, Pavel Fedorovici nu avea niciun revolver. L-a cumpărat la Paris. Când? Şi de ce?

În salon, conversaţia absurdă continua. Era trecut de ora zece când o prietenă de-a Mariei Nikolaevna, cu soţul ei, au venit să o ia şi să o ducă undeva. Pavel Fedorovici şi trei dintre musafirii lui au început să joace pocher în tăcere, în timp ce eu am rămas cu cel de-al patrulea invitat, un bărbat bătrân şi chel, pe care-l chema Ivan Lazarevici Nersesof. Acesta fuma, iar eu stăteam şi aşteptam să plece. Nu-i plăcea pocherul, juca „chemin de fer”, îi plăceau călătoriile cu avionul (lucru care, pe acea vreme, era relativ rar), era văduv şi locuia într-o casă mare, ce-i aparţinea şi care nu era departe de locuinţa noastră.

Fuma şi nu spunea nimic, cufundat într-o leneşă şi orientală uitare a întregii omeniri; părea că ochii lui adormiţi mă fixau fără să mă vadă.

— Foarte greu, spuse el deodată.

— Ce-i greu?

— Foarte greu, repetă el. Să te culci devreme şi să te scoli devreme. E un prost obicei să stai noaptea. Să bei. Să mănânci. Să nu te plimbi. Să stai culcat.

— Da, am spus eu.

— Aerul, spuse el din nou. Soarele. Altădată iubeam. Acum am uitat.

— Ar trebui să fumaţi narghilea, am spus eu. Aţi încercat?

Lăsă pleoapele în jos, în semn că da.

— Vino cu mine, spuse el în momentul în care credeam că, în

sfârşit, aţipise. Pavel Fedorovici, las-o pe domnişoara să iasă cu mine. Pavel Fedorovici era cu spatele spre noi şi nu se întoarse.

— Te rrog… te rrog…! – se gândea. Dar unde? Să ieşi? Cu Soniecika? Soniecika, ai într-adevăr chef de asta?

Nu eram încă îmbrăcată când Pavel Fedorovici intră în camera mea, fără să dea nici cea mai mică atenţie gestului meu de a-mi ascunde umerii.

— E un bărbat foarte corect. Dar să nu bei prea mult, că o să-ţi fie greaţă. E un om foarte corect. Şi foarte plictisitor. Dansează măcar puţin cu el.

Nersesof mă conduse la maşină. Şoferul se trezi din aţipeală. Am urcat amândoi în maşină. Eram îmbrăcată în rochia mea albastră.

— Eşti amabilă, foarte amabilă. Atât de urâtă şi atât de amabilă, spuse el. Atât de mică şi atât de rea. – şi râse. Am râs şi eu.

Am ajuns într-un restaurant ce era atunci la modă, şi curând a început supeul: nesfârşit, distins şi indigest. Eu beam. Nersesof bea. De ce avusese nevoie de mine? Fără îndoială că nu-şi pusese această întrebare. Poate că era bun la suflet şi i se făcuse milă. Sau poate că dorise să-şi omoare încă o noapte de insomnie? Nu ştiam nici să mă parfumez şi nici să mă dau cu pudră pe obraz şi chelnerii din restaurant mă priveau cu compasiune.

— Şi tu, Taniecika, n-ai fost niciodată îndrăgostită de cineva? mă întrebă Nersesof. Mi-am amintit de existenţa mea – de Evgheni Ivanovici care plecase şi nu se mai întorsese, de un chip tandru şi aproape necunoscut dintr-un tren ce mergea de la Petersburg la Moscova, chip pe care nu l-am mai revăzut niciodată, de studentul din anul întâi de la Rostov, despre care Maria Nikolaevna îşi bătuse atât de tare joc. Asta era tot.

— Nu mă cheamă Taniecika, ci Soniecika, i-am răspuns eu, şi am continuat să beau.

— Trebuie să te căsătorim, draga mea, îmi spuse el, şi să ai copii…

— Nu-s Olecika, ci Soniecika, i-am răspuns, şi am râs de mine însămi.

Foarte târziu, aproape în zori, m-a condus acasă, mi-a sărutat mâna şi mi-a mulţumit pentru acea „noapte nebună”. N-am nimerit pe dată soneria şi când uşa de la intrare s-a deschis, mi s-a părut că, în întuneric, se află cineva. Căutam comutatorul. Simţeam că cineva era acolo, în picioare, foarte aproape de mine şi mi se făcu frică. Lăsasem uşa deschisă. Deodată, cineva ieşi şi o închise pe din afară. Am aprins lumina.

Oaspeţii plecaseră. Maria Nikolaevna nu se întorsese încă. Pavel Fedorovici se afla singur în salon. Casa era plină de fum de ţigară şi covorul era mototolit.

— De ce nu dormiţi? l-am întrebat eu.

— Nu-mi vine, mi-a răspuns el. Ei, cum te-ai distrat?

Am izbucnit într-un hohot de plâns.

— Te… rrog, te… rrog, strigă el, pe tonul pe care-l avusese înainte, atunci când stătuse pe gânduri în timpul partidei de cărţi. Du-te repede la culcare. Ai nevoie de somn.

Şi mă împinse spre uşă, ca şi cum i-ar fi fost frică să nu spun ceva nepotrivit.

*

Poate că dacă în aceste săptămâni Maria Nikolaevna şi-ar fi schimbat faţa şi sufletul, dacă ar fi suferit, şi într-un fel în care toată lumea, printre care şi eu, ar fi văzut, dacă s-ar fi îmbolnăvit sau şi-ar fi pierdut vocea – nu ştiu –, poate că mi-ar fi fost de ajuns. Dar n-am văzut la ea nicio schimbare în afară de un fel de blândeţe pe care nu o mai avusese şi, în unele momente, de o privire neliniştită. Era din nou foarte drăguţă şi prevenitoare cu Pavel Fedorovici şi repeta – din nou – mult şi cu sârguinţă; din când în când frumuseţea ei era uluitoare şi ea îşi continua existenţa sigură de sine şi în deplină libertate. Simţeam că, în comparaţie cu ea, eram tot mai ştearsă, în timp ce măiestria ei de cântăreaţă sporea întruna şi că, fizic şi spiritual, ea se apropia de un fel de apogeu al vieţii sale, apogeu la care, cu inteligenţa, frumuseţea şi talentul ei, putea să se menţină mulţi ani în şir.

În felul ei echilibrat de a fi era ceva care mă uimea până la a-mi produce teamă şi repulsie. Nu mă îndoiam că-l înşeală pe Pavel Fedorovici, dar o făcea într-un mod neobişnuit, iar el, în mod inconştient, desigur, o ajuta: nu-i punea niciodată întrebări, scutind-o astfel să mintă şi neumilind-o; ea nu trebuia decât să tacă. Eram sigură şi de faptul că relaţia dintre Ber şi ea nu era o „aventură” – aplicat ei, acest cuvânt părea la fel de absurd ca o cârjă pe care ţi-ai sprijini dintr-o dată trupul normal şi „bine făcut” –, ci o iubire de lungă durată, chinuitoare şi poate fără ieşire. Dar în ciuda tuturor acestor sentimente insolubile ea continua să strălucească, însufleţită de un fel de netulburată fericire. Şi tocmai pentru această fericire netulburată visam s-o pedepsesc.

N-ar fi fost de-ajuns să-l fac pe Pavel Fedorovici să înţeleagă că Ber era la Paris. Trebuia să pot dovedi că ea îl întâlnea… încă nu mă gândeam la felul cum aş fi putut folosi acele dovezi şi cum l-aş fi putut informa pe Travin. Aşteptam şi stăteam la pândă.

Nu mă gândeam la o reuşită întâmplătoare. Ar fi fost prea simplu: să ies pe stradă şi să-i întâlnesc. De mai multe ori am crezut că Maria Nikolaevna îmi va vorbi ea însăşi despre Ber. Cred că aceasta ar fi fost de-ajuns ca să renunţ pentru totdeauna la orice gând de răzbunare împotriva ei sau la orice idee de a-i plăti vreo poliţă, poliţă pe care numai Dumnezeu putea să i-o plătească, în ultimul timp, ea era din ce în ce mai rar la fel de iubitoare cu mine ca altădată, în primele luni ale vieţii noastre comune. Totuşi, uneori, se mai întâmpla şi asta. Eram

aşezată la pian; ea stătea în picioare, în spatele meu, şi îmi punea mâna pe gât, acolo unde, între două tendoane, se află o adâncitură. Îmi atingea părul.

— Soniecika, te mai gândeşti uneori la mama ta? La Petersburg? La Mitenka?

— Da, Maria Nikolaevna.

— Poate că, într-o bună zi, vom avea veşti de la ei. Ce bine-ar fi!

I-am spus:

— Sunt destui oameni ce vin de la Petersburg. Poate sosi şi-o scrisoare.

Mi-a răspuns cu însufleţire:

— Ce scrisoare! Nici nu te gândi la aşa ceva! Oamenii fug pe gheţuri, prin Finlanda…

Aşa am aflat că Ber fugise spre ea prin Finlanda.

După cum am mai spus, Pavel Fedorovici pleca la birou la ora două. După ora trei, Maria Nikolaevna pleca şi ea. Dacă avea vreun musafir, îi spunea: mă întorc repede. Şi musafirul sau musafirii – pe care, de altfel, nimeni nu-i considera străini de casă – rămâneau, zdrăngăneau la pian, răsfoiau ziarele, jucau dame. Dora şi cu mine le aduceam ceaiul.

Mă gândisem, dinainte, la toate. Nu speram să aflu totul de la bun început. Prima oară când am ieşit după Maria Nikolaevna şi am urmărit-o rămânând vreo treizeci de paşi îndărătul ei, mi-a fost atât de frică să nu mă vadă încât n-am putut merge mai departe de colţul străzii. După două zile, am ieşit din nou. Strada noastră se întretăia cu o alta, iar aceasta dădea într-o piaţă, mare şi liniştită, cu un monument în mijloc. Pe o parte era o patiserie, iar pe cealaltă, trei cafenele aşezate una lângă alta; două dintre ele, dispuse în unghi, erau mari şi luminoase; cea din mijloc era mai întunecată şi mai sordidă, aşa că – dacă aveai chef să intri într-o cafenea – intrai, cu siguranţă, într-una din primele două şi nu în cea din mijloc unde, fără îndoială, o ceaşcă de cafea proastă costa doar cu douăzeci şi cinci de centime mai puţin decât în localurile învecinate.

Maria Nikolaevna ajunse în piaţă. Gândindu-mă că se va urca într-un taxi, am înconjurat piaţa ca să iau ultimul taxi din şir şi să o urmăresc, dar Maria Nikolaevna trecu de staţia de taxiuri şi intră pe uşa strâmtă a micii cafenele din mijloc. Iar eu m-am întors acasă.

Când am dat buzna în apartament, mai aveam încă o umbră de îndoială. Mi-am amintit numărul de telefon al lui Ber. L-am sunat. Nu, nu era acasă, ieşise de vreo oră. La ce oră se va întoarce?

În acea clipă, am auzit că cineva băga cheia în broasca uşii de la intrare. Am închis telefonul, care a păcănit uşor. M-am dus lângă uşă; eram ascunsă de o draperie dublă. L-am văzut pe Pavel Fedorovici. A intrat, parcă învinovăţindu-se că se află acasă la o oră atât de neobişnuită.

Privi mai întâi spre cuier. Nu aveam musafiri. Scoase un suspin de

uşurare. Mi-o luă înainte, se duse în salon şi, de aici, în camera Mariei Nikolaevna. Îl urmăream, păşind uşor, şi nu-mi era prea frică: dacă s-ar fi întors şi m-ar fi văzut, aş fi dat-o pe glumă. A rămas acolo vreme îndelungată, aşa cum era, în pardesiu şi cu pălăria pe cap; apoi a trecut prin culoar în sufragerie şi s-a uitat de două ori la pendulă. „Soniecika!” strigă el.

I-am răspuns din camera mea.

— Nu, nu-i nimic… Uitasem… A trebuit să mă întorc…

Se auzi zgomotul uşii. Plecase. Cu o teamă inconştientă, m-am repezit în birou, spre sertar. Nu, revolverul era la locul lui. Cum de mi-a putut trece prin cap un gând atât de prostesc! Cine, în afară de mine, putea să-l facă să ia revolverul şi să tragă? Dar momentul meu nu venise încă.

Dacă măcar mi-aş fi putut plăti poliţele în alt fel – să o atac direct, poate să i-l iau pe Ber, să fac ca vocea ei să pălească pe lângă interpretarea mea la pian, ca alături de mine ea să nu mai existe, fie şi numai pentru o singură persoană. Dar eu nu aveam asemenea puteri. Trebuia să mă răzbun în chip brutal.

Îmi amintesc de ziua care a urmat. Dimineaţa, a făcut vocalize, iar la masa de prânz aveam doi invitaţi francezi. Pavel Fedorovici le făcea conversaţie şi îi servea cu vinuri fine. Fiecare vorbea despre pivniţa lui. Apoi bărbaţii au plecat. Croitoreasa a venit pentru probă. Apoi…

Am plecat prima. Am ajuns în piaţă; am străbătut-o şi am intrat în cafeneaua întunecoasă şi mică. La stânga şi la dreapta erau două rânduri de mese, iar între ele o trecere îngustă la capătul căreia se afla un fel de paravan. M-am dus în spatele paravanului. Aici era şi mai întuneric. M-am aşezat la prima masă, am comandat o bere şi am deschis ziarul. Calculul meu s-a dovedit bun: după zece minute, Andrei Grigorievici Ber, purtând pe cap aceeaşi pălărie şi în mână acelaşi baston, a intrat în cafenea şi s-a aşezat la o masă în prima sală, foarte aproape de paravan, îl vedeam prin arabescurile transparente ale geamului mat, la o distanţă mai mică de un metru. Nu se auzea nimic, căci, în spatele geamurilor, ploua; era acea oră ciudată când, la Paris, la începutul lunii februarie, nu-i nici lumină, dar nici seară, şi când s-ar părea că timpul trece mai încet şi că oraşul e mai trist.

…Maria Nikolaevna se aşează lângă el; li se servi ceva. Ea era aici. Nu-mi venea încă să cred. El îi scoase mănuşile, îi luă mâinile şi i le sărută îndelung.

— Nu plânge, spuse ea deodată.

Urmă o lungă tăcere.

— Mi-s mâinile ude de lacrimile tale, spuse ea din nou.

Într-un colţ întunecat, o pendulă mare făcea tic-tac deasupra mea; trecu un camion. Patronul gras moţăia în spatele tejghelei căptuşite cu zinc – şi asta era tot.

— Nu pot, spuse ea. I-am dat lui Pavel Fedorovici cuvântul de onoare. Nu pot.

El spuse:

— Dar şi tu plângi, cafeaua ţi s-a răcit şi sunt sigur că e sărată.

Ea amestecă în pahar cu linguriţa. Nemişcarea siluetelor lor înalte şi întunecate părea ireală.

— Spune-mi ceva, spuse el. Surâde-mi. Dar, fără îndoială, vocea şi buzele nu o ascultau.

— Nu-l pot părăsi, am auzit-o zicând. Ar fi ca şi cum l-aş ucide. Şi nici nu pot să-l înşel.

— Atunci îl voi ucide eu, spuse el în şoaptă. Din nou, ea tăcu vreme îndelungată.

— Vreau să vin aici ca să te privesc. Vino şi tu ca să mă priveşti.

El o privi îndelung.

— Ascultă, spuse el deodată, surâzând. Crezi, cu adevărat, că situaţia asta poate să dureze şi că noi nu vom fi împreună niciodată?

Ea îşi sprijini obrazul de mâna lui, aşa cum fac ţăranii. Se auzea tic-tacul pendulei, timpul trecea, cineva intră, bău un pahar la tejghea, monedele zornăiră. Apoi plecă.

Şi când brusc lumina electrică se aprinse deasupra tejghelei, deasupra lor şi deasupra mea, Maria Nikolaevna se ridică şi plecă. După un minut, Ber îl chemă pe patron, plăti şi ieşi şi el. Se mai aprinseră încă două lămpi. Afară era întuneric beznă. Am plecat ca aiurită. Nu era nimeni pe lume alături de care să pot plânge. Nu era nimeni pe lume… Străzi, cotloane ascunse, felinare… Nu recunoşteam nimic. Am ajuns acasă şi am sunat. Dora mi-a deschis uşa. Maria Nikolaevna era în camera ei, iar în salon se afla Nersesof.

Am rămas mult timp în cadrul uşii ca să-l privesc; mă privea şi el. Poate că avea dreptul să spună că eram prieteni. Era singurul, dintre cunoştinţele soţilor Travin, care-mi ştia prenumele; odată, într-o seară, îi fusese milă de mine.

M-am aşezat în faţa lui. Mă gândeam: şi, dacă el ar fi soţul meu, sau numai un prieten intim? Sau, dacă nu el, un altul, ca să nu fiu singură, mereu singură, să fim doi, să fiu cu cineva şi, din când în când, asta să semene cu… I-aş fi văcsuit ghetele dimineaţa, i-aş fi călcat batistele, i-aş fi şters briciul după bărbierit. L-aş fi aşteptat să vină la cină, uneori m-aş fi cuibărit la pieptul lui, pentru ca trupul meu să-i simtă căldura.

În faţa mea stătea un bărbat bătrân şi chel.

— De unde vii?

— M-am plimbat, Ivan Lazarevici, i-am răspuns eu mecanic.

— Sunt în trecere. O să vină familia Disman, iar Pavel Fedorovici o să se întoarcă şi el. Vom lua masa împreună.

Dora punea masa în sufragerie. Maria Nikolaevna îi dădea instrucţiuni. M-am ridicat, m-am dus în biroul lui Pavel Fedorovici târându-mi cu greu picioarele şi, fără să aprind lumina, am deschis sertarul biroului şi am luat revolverul. Am ieşit tiptil pe culoar, am trecut în camera mea şi l-am ascuns sub pernă.

Mă hotărâsem ca, în noaptea aceea, să-l omor pe Pavel Fedorovici.

*

Seara aveam invitaţi, vreo zece persoane, dar de data asta n-au jucat cărţi. Maria Nikolaevna cânta.

Nu refuza niciodată când era rugată să cânte, dar în seara aceea mi s-a părut că a consimţit împotriva dorinţei ei. Invitaţii se aflau într-un colţ al salonului, unde erau o lampă şi nişte fotolii adânci şi albe. Lialia Disman aruncase pe covor două perne şi se lungise pe ele; unii invitaţi se aflau în semiîntuneric; Pavel Fedorovici stătea pe primul loc, într-o parte; îi vedeam faţa. Observam cum, din când în când, în timpul pauzelor, se ridica de pe locul lui, oferea cuiva o scrumieră sau o portocală, lua din coş un cuţit de fructe şi îl dădea altcuiva, vărsa în pahare băutura servită într-o uriaşă supieră de sticlă în care, ca într-un acvariu, pluteau bucăţi de ananas şi de piersici.

Mă aflam la pian. Ea era lângă mine. Era îmbrăcată într-o rochie de culoare închisă şi era mai palidă decât de obicei. Vocea ei suna minunat, ca întotdeauna şi poate ca niciodată – dar, dacă exista cineva care în seara aceea nu o putea asculta, aceea eram eu.

Să o scap de Pavel Fedorovici? De la primele acorduri ce au izbucnit deasupra mea, am înţeles că era un vis fără rost, venit din întâmplare într-un moment de slăbiciune, după ce surprinsesem conversaţia ei cu Ber. Nu, eu eram cea care aveam nevoie să mă eliberez de ea; venise timpul să o trădez, pentru ca Travin să facă dreptate, şi astfel să mă elibereze pentru toată viaţa.

„Mâine”, mi-am spus în gând. Şi n-are importanţă pe care din cei doi îl va omorî. Dar se va răzbuna, şi cauza acestei fapte voi fi eu, fiinţa pe care nimeni nu o ascultă şi pe care nimeni nu o observă, fiinţa lipsită de nume şi de talent. Iată-l aici, aşezat în faţa mea, pe omul puternic şi chibzuit, pe „negustorul” ce nu va îngădui să fie tras pe sfoară şi înşelat, pe omul cu o teribilă energie vitală, pe omul pentru care toate lucrurile considerate de noi ca „îngăduite” sau „neîngăduite” sunt nişte fleacuri, pe omul care toată viaţa, fără să stea pe gânduri, i-a călcat în picioare pe ceilalţi ca să-şi croiască drum şi care, acum, nu va ceda nimic din ceea ce este al lui. Mâine el va afla totul.

Dar cum? Cum să i-o spun? – trebuia să mă gândesc la asta.

În ultimele două săptămâni începuse, nu ştiu de ce, să mă evite. Plecase în călătorie de două ori şi eu nu aflasem decât în ziua plecării, de la Dora. Să-i scriu o scrisoare? Dar, dacă o semnam, era ca şi cum i-aş fi vorbit, iar dacă i-aş fi trimis-o fără semnătură, nu i-ar fi dat crezare. Trecuse vremea când oamenii credeau în scrisorile anonime. Pe vremuri, aveau puterea să te distrugă, mai apoi îţi pricinuiau doar o stare sufletească proastă. Acum oamenii râd de ele. Să-i telefonez la birou? Îmi va recunoaşte vocea şi asta ar însemna tot o conversaţie,

însă simplificată şi mai brutală… Dar cât mai repede cu putinţă trebuia să pun la loc revolverul pe care îl luasem şi să aştept până a doua zi dimineaţa.

Aşa gândeam sau – mai degrabă – astea erau frânturile de gând ce-mi treceau, din când în când, prin minte, în timp ce vocea Mariei Nikolaevna îmi sfâşia inima şi privirea mi se îndrepta spre locul unde se afla Pavel Fedorovici, care rămânea imobil, răsturnat în fotoliul lui, cu aerul oarecum grav pe care-l căpătase de curând.

— Ajunge, sunt obosită, spuse Maria Nikolaevna.

Dar nimeni încă nu avea chef să plece. Un pianist tânăr, cu obrajii roşii, interpretă vioi două studii de Chopin. Lialia Disman cântă, cu vocea ei de contraltă puţin cam aspră, câteva romanţe pe care Maria Nikolaevna le califica drept „suspecte”.

M-am dus la mine în cameră, am luat revolverul şi l-am pus, cu precauţie, în sertarul biroului, după care am ajutat-o pe Dora să facă ordine în sufragerie. Era douăsprezece noaptea. Invitaţii plecară după miezul nopţii.

A doua zi, m-a trezit din somn o conversaţie purtată cu voce tare: Pavel Fedorovici îi spunea Dorei să-i aducă repede cafeaua. Pleca la Londra, într-o călătorie de afaceri. Valiza lui era deja în hol. Pleca pentru multă vreme? Pentru vreo zece zile. Maria Nikolaevna, care de abia avusese timp să-şi prindă părul, se afla acolo. Şi-au spus la revedere şi el mi-a strâns mâna.

— Uită-te la tine, Soniecika, îmi spuse Maria Nikolaevna, ai ajuns de-a dreptul străvezie. Trebuie să ne schimbăm modul de existenţă; dacă nu facem asta, s-a zis cu viaţa noastră. Ieri am cântat într-o încăpere plină de fum – după aşa ceva nu mai sunt bună de nimic. Nu am voie nici să beau vin şi nici să mănânc cu poftă tot felul de lucruri vătămătoare…

Era aşezată în faţa mea şi muia un pesmet în ceaşca cu cafea.

— Şi nu trebuie să-ţi îngădui niciun fel de capricii; şi mai există încă multe lucruri pe care nu trebuie să ţi le îngădui, de exemplu, să fii trist. Şi eu, uneori, sunt tristă. Te miră? Soniecika, astăzi am avut un vis urât, am visat că toată faţa mi se acoperea cu păr; la început fruntea, apoi ochii, nasul şi obrajii – şi totul atât de repede… M-au trezit propriile mele ţipete.

Vorbi mult, iar eu aproape că nu-i răspundeam. Plecarea lui Pavel Fedorovici mă descumpănise. Apoi veni Lialia Disman; în ajun îşi uitase mănuşile. Rămase la masă şi ne spuse două poveşti hazlii; pe una n-am înţeles-o; Maria Nikolaevna se înroşi la faţă şi zise:

— Te rog, fii atentă: Soniecika nu-i încă decât o copilă.

La ora două şi jumătate, Maria Nikolaevna mă trimise la bibliotecă şi, de aici, să mă duc să iau bilete pentru un balet. Ploua cu găleata, aşa că, atunci când am ajuns la colţul străzii, umbrela mi-era udă leoarcă şi m-am hotărât să iau un taxi. Într-o oră, am terminat toate treburile. Când am ieşit de la teatru, soarele slab încerca să străpungă

aerul umed de februarie şi de sus cobora un curcubeu palid. M-am dus la staţia de autobuz. Toate gesturile mele din acea zi erau cele ale unui automat, nu simţeam nimic şi nu mă gândeam la nimic altceva decât la Pavel Fedorovici, care plecase pentru zece zile. Nu ştiam încă ce avea să urmeze.

Am coborât din autobuz lângă patiseria din piaţa noastră. Curcubeul se desfăşura undeva, foarte sus, acolo unde se zărea azurul aproape primă văratic. Am dat ocol monumentului, în faţa cafenelei în care, la acea oră, se aflau Maria Nikolaevna şi Ber, strălucea o baltă uriaşă, albastră precum cerul.

Erau aici. Doar cu câteva zile înainte, străzile acestea, trotuarul acesta, ferestrele acestea nici nu existau pentru mine şi acum vederea lor mă umplea de-o ameţitoare slăbiciune, de-o inexplicabilă durere. Ar fi fost mai bine să nu le văd: am aşteptat doi ani, voi mai aştepta încă zece zile. Şi totuşi, nu-mi luam privirile de la ele şi rămâneam nemişcată, strângând la piept cărţile şi umbrela; balta cea albastră precum cerul avea forma unei frunze de stejar… Din copacii desfrunziţi se scuturau în ea picături limpezi şi rotunde… Sub copaci, se afla o bancă udă, parcă dată cu lac. Şi pe această bancă stătea Pavel Fedorovici.

M-a uimit faptul că e acolo, căci chiar în acea dimineaţă trebuia să plece la Londra, dar m-a mirat încă şi mai mult că nu avea aerul său mulţumit dintotdeauna, ci părea copleşit de o nesfârşită şi ciudată oboseală, ce nu-i stătea în fire. Şi am înţeles de ce nu-l recunoscusem imediat.

M-am dus în spatele monumentului şi am rămas un timp acolo. Când m-am întors, Travin nu mai era pe bancă. Nu mai era nici pe trotuar, plecase uimitor de repede şi, dacă aş fi fost într-o altă stare, poate că m-aş fi îndoit că l-am întâlnit. Dar toate lucrurile pe care le văzusem în jurul meu – căruciorul împins de o negresă învăluită într-un şal verde, chioşcul cu ziare multicolore, curcubeul – îmi apăruseră în chip atât de limpede, încât nu mă îndoiam că Pavel Fedorovici stătuse pe bancă sub copac, privind drept înainte spre uşa cu geam pe care se afla inscripţia „Băuturi de calitate”. Deci, se întorsese şi, poate, în clipa asta, ajunsese acasă. Dar unde îi era valiza? Dacă n-a luat masa înainte, oare Dora i-a dat să mănânce? În sfârşit, iată că a sosit momentul să-i spun totul, să rămân singură cu el, faţă în faţă. Să-l fac să se întoarcă aici în clipa când cei doi aveau să se despartă.

Am fugit spre casă, simţind că trebuia să mă grăbesc, că viaţa care se afla aici, undeva alături de mine, avea să mi-o ia înainte; că norii aveau să acopere cerul, că avea să coboare seara; că felinarele aveau să se aprindă, ca pentru a le aminti că venise vremea să se despartă. Am lăsat poarta de la intrare să se închidă, greoi, în urma mea, şi ascensorul a urcat încet şi fără zgomot. Aveam o cheie. Am deschis uşa şi am văzut pardesiul şi pălăria lui Pavel Fedorovici atârnate în cuier.

Îmi amintesc că am pus mâna pe mâneca pardesiului; era udă leoarcă. Am intrat în salon. Pianul rămăsese deschis, liliacul alb, atât de proaspăt în ajun, acum atârna veşted. M-am apropiat de uşa biroului. Nu se auzea niciun zgomot.

— Pavel Fedorovici, am spus eu încet.

N-am primit niciun răspuns.

— Pavel Fedorovici, pot să intru? Şi am bătut în uşă de două ori.

Aveam sentimentul foarte limpede că n-o să-mi acord nici măcar timpul de a mă aşeza în fotoliul de piele de lângă masă, că o să-i spun totul din pragul uşii şi că, dacă mă va scuipa în faţă, o să mă stăpânesc şi o să tac.

Dar din spatele uşii nu venea niciun răspuns.

Atunci am întredeschis uşa. Pavel Fedorovici era aşezat la masă. Se lăsa întunericul. Stătea pe scaun, aplecat peste sertarul din mijloc, pe care îl deschisese, şi privea cu atenţie spre ceva ce se afla înăuntru. Braţul stâng îi atârna între fotoliu şi masă, braţul drept era întins pe masă, în faţa lui.

— Pavel Fedorovici, am strigat eu. Dar el a rămas neclintit. Atunci am văzut că era mort şi că mâna-i dreaptă, căzută pe masă, strângea revolverul.

Am strigat. Dora, care se afla în bucătăria despărţită de birou prin trei uşi şi care nu auzise împuşcătura, veni în goană. Se pierdu de tot cu firea; nu ştiu ce-o sperie mai mult, cadavrul lui Pavel Fedorovici sau strigătul meu prelungit, pe care nu-l mai putea opri şi care nu se mai sfârşea. Când mă gândesc la el, mi se pare că a ţinut trei zile în şir. Dorei i-a trecut prin minte să-mi arunce apă rece pe faţă, şi asta m-a liniştit. După zece minute, m-a întins pe divanul din salon, şi am rămas aşa – nu-mi amintesc câtă vreme, dar probabil că până la întoarcerea Mariei Nikolaevna, deşi acum am impresia că am stat acolo foarte, foarte mult timp şi chiar parcă în afara timpului.

Această jumătate de oră mi se pare cea mai insuportabilă din viaţa mea, şi nu numai dintr-a mea. Cred că, în ciuda tuturor sentimentelor de groază şi de spaimă pe care ţi le poate da existenţa, nouă din zece fiinţe omeneşti n-au simţit niciodată ce am simţit eu atunci. Inima îmi fremăta şi se bloca undeva, între „s-a întâmplat” şi „ar fi putut să nu se întâmple”, între „s-a întâmplat” şi „nu putea să nu se întâmple”. Nu pot nici să-mi amintesc şi nici să-mi explic ce simţeam (sau gândeam – era acelaşi lucru) atunci… în legătură cu mine, cu destinul, cu oamenii, cu fericirea, şi – din nou – în legătură cu destinul, şi chiar cu acel glonţ pe care, cu puţin timp înainte, îl aveam în mână, căutând unde să-l trimit, şi care, de la sine, îşi găsise locul ce-i fusese hărăzit.

— Soniecika, fii prietena mea, spuse deasupra mea o voce pe care aş recunoaşte-o şi peste o mie de ani şi chiar dacă aş fi într-o stare de totală inconştienţă, ajută-mă!

Şi, luându-mă de amândouă mâinile, Maria Nikolaevna mă obligă să mă ridic. În uşă, se aflau nişte necunoscuţi.

*

Totul se schimbă, viaţa din ultimii doi ani, neliniştea, urmăririle, totul luase sfârşit, şi tot ceea ce se întâmplase se întâmplase fără mine, în afara mea, ca şi cum nici n-aş fi existat. Mă întorceam spre ceea ce fusese la început cu senzaţia unei oboseli copleşitoare şi având conştiinţa totalei mele inutilităţi. Oamenii şi pasiunile lor trecuseră prin faţa mea; îi văzusem din colţul meu, aspirasem să-i întâlnesc ca să-l împiedic pe unul să facă ceva, sau ca să-l ajut pe un altul, fiindcă voiam ca – prin acest act al meu – să mă afirm, dar am fost evitată şi n-am fost prinsă în jocul ce se terminase cu sinuciderea lui Pavel Fedorovici. El ştiuse totul înaintea mea, înţelesese ce trebuia să facă fără să aibă nevoie de mine; nu le plătise vreo poliţă lui Ber şi Mariei Nikolaevna, ci îi lăsase acesteia calea liberă, pentru ca să poată continua să trăiască aşa cum voia şi să fie fericită cu cine voia. Pentru ca să fie liberă.

Am prins gustul să vorbesc cu mine însămi. Poate că am ajuns să scriu aceste memorii pornind de la monologurile mele de atunci. Nimeni nu mă auzea, în timpul acelor nopţi de februarie, cu lună, stăteam la fereastră, fără să aprind lumina şi fără să trag perdelele. Strada părea argintie. Mi se părea că văd Petersburgul, pe mama, pianul nostru vechi şi lung, şi – de o parte şi de alta – cele două paturi ale noastre (în timpul lunilor de iarnă dormeam în aceeaşi încăpere) – cele două paturi înguste ale noastre cu cuverturile lor din pichet alb şi icoanele pe care, atâţia ani de zile, nu găsisem vreme să le cercetez cu atenţie. Luna albea asfaltul, începuse îngheţul. Mi se părea că-mi revăd copilăria petrecută la N., că aud cum scârţâie poarta de la curte, că văd câinele proprietarului de care îmi era teamă şi pe bucătăreasa care, împreună cu mine, aştepta ca mama să se întoarcă de la lecţiile ei şi să luăm masa, că simt sărăcia, tristeţea, singurătatea existenţei noastre. Strada pariziană era tăcută şi pustie; îndărătul ferestrei era frig şi strălucea luna. Mi se părea că văd cum viaţa freamătă alături de mine, cum frământă şi macină fiinţele omeneşti, dar fără să mă prindă în hora ei, orice aş fi făcut ca să fiu luată în seamă.

Îndărătul peretelui despărţitor nu mai era Pavel Fedorovici. Maria Nikolaevna era singură, însă oamenii care, în ultimele luni, nu-i lăsaseră niciodată să fie doar unul cu celălalt, continuau să o înconjoare, zi şi noapte. Nu-i mai propuneau, ca altădată, să iasă cu ei în oraş, nu cereau, la masă, vinuri fine şi nu vorbeau despre cursele de cai, despre turneul vreunei trupe din Viena sau despre Bursă. Doar că erau acolo – Nersesof şi Disman fumau în salon, Lialia Disman, aşezată turceşte pe pat, lucra la o broderie, cineva întorcea pendula din sufragerie; în biroul lui Pavel Fedorovici, consilierul său, fost avocat şi fost membru al Dumei, făcea tot felul de socoteli. Şi Maria

Nikolaevna nu se mira de asta. În ziua înmormântării, se întorsese de la cimitir împreună cu ei; a doua zi se adunaseră din nou cu toţii încă de dimineaţă. Am întrebat-o: nu te oboseşte prezenţa continuă a unor oameni străini? Mi-a spus că nu şi că, probabil, avea să plece curând.

Avocatul, Nersesof, Disman vorbeau între ei despre afacerile lui Pavel Fedorovici, care mergeau rău în ultimul timp. Maria Nikolaevna ştia asta. Da, într-adevăr, afacerile lui Pavel Fedorovici nu mai mergeau, în ultimul timp, la fel de bine ca înainte; putea aşadar să-l plângă cu sufletul împăcat, spunându-şi că nu ea, ci banii îi pricinuiseră moartea. Şi totuşi, ea ştia foarte bine care era cauza morţii lui.

Maria Nikolaevna începu să-mi vorbească la o săptămână după înmormântare. În acel moment, unii îşi încetaseră vizitele şi, dacă aveam musafiri, aceştia erau invitaţi numai la masa de prânz şi de seară. Noaptea, Maria Nikolaevna venea în camera mea şi se aşeza pe pat.

— Dormi, Soniecika?

— Nu, Maria Nikolaevna.

— Pot să rămân puţin? îmi place să stau de vorbă cu tine. Fă-mi puţin loc.

Rămâneam culcată, cu inima bătând să-mi spargă pieptul, şi o priveam. Lumina din camera învecinată îi cădea pe mâini. Era înfofolită într-o rochie de casă, albă şi călduroasă; coada-i groasă îi atârna pe spate, iar papucii dădeau să-i cadă din picioarele mari şi bronzate.

— Ce trebuie să fac, Soniecika? spunea ea încet, împreunându-şi mâinile şi privindu-mă. Iată că moartea m-a atins, şi totuşi nu am ajuns să-mi pierd un anume sentiment de constantă fericire. Numai Dumnezeu ştie de unde îmi vine acest sentiment şi cum va sfârşi el. Şi, totuşi, se poate spune că mi s-au întâmplat multe în existenţa mea – dar însăşi existenţa mă face fericită! Nu ştiu ce anume mă face fericită – că respir, că sunt cântăreaţă, că trăiesc în lumea aceasta. Mă condamni pentru asta?

— Nu, Maria Nikolaevna.

— … Alţii vor zice că eu l-am ucis. Dar ce pot face dacă nu mă simt vinovată? Şi crezi că el m-a condamnat vreodată? în ultimul moment, sau în acela de dinainte de ultimul moment, sau în vreun moment oarecare? Nu, ştiu că nu, şi Dumnezeu o ştie şi El… De unde îmi vine sentimentul că am dreptate? Poate că toată lumea îl are, dar ceilalţi îl ascund, din ipocrizie.

Voiam să-i răspund. M-am gândit mult şi apoi i-am spus:

— Există asemenea oameni. Aceştia au un fel de măreţie. Lângă ei, îţi este oarecum teamă (nu-i nimic, Maria Nikolaevna, nu o lua în serios). Arareori îi poţi schimba, nu poţi să-i transformi în nişte infirmi (presupunând că noi ceilalţi suntem infirmi)… Nu ştiu cum să vă spun: o fiinţă fericită trăieşte parcă deasupra tuturor celorlalţi oameni (şi îi

striveşte puţin, bineînţeles). Şi n-are nicio vină, pentru că ea are acest sentiment aşa cum ai sănătate sau frumuseţe.

Se gândi şi îmi răspunse surâzând:

— Totuşi, Soniecika, iartă-mă. Am tăcut amândouă. Cât de inaccesibilă îmi devenea din nou prin acest surâs!

Şi iată că sosi ziua despărţirii noastre: era vară, ferestrele erau larg deschise, apartamentul fusese închiriat, mobilele erau duse într-o magazie; Maria Nikolaevna pleca cu Ber în America, unde semnase un contract pe doi ani.

Nimic nu mai amintea de viaţa noastră de pe vremea când trăia Pavel Fedorovici. Treptat, Maria Nikolaevna rupsese legăturile cu toate vechile ei cunoştinţe, lăsase afacerile lui Pavel Fedorovici în voia lor, renunţase la recepţii, la ieşiri, la calcule băneşti. Nu se mai sprijinea decât pe ea însăşi, şi această independenţă o făcea mai puternică şi încă şi mai tânără; avea acel farmec pe care îl observi la femeile independente pe care „societatea” nu le mai vrea şi care plătesc acestei „societăţi” prin totala lor indiferenţă, în ultimul timp, lucrase mult cu mine şi cu Ber. Acum îl cunoşteam bine pe acest om. Încetase să mai fie, pentru mine, o enigmă.

Trăia cu toată fiinţa lui în viitor şi asta nu pentru că ar fi avut în faţa sa vreo „carieră” sau pentru că ar fi fost înzestrat cu vreun talent. Avea doar treizeci de ani. Era un bărbat tăcut, pasionat şi foarte nervos, ce-l înţelegea din puţine cuvinte chiar şi pe un interlocutor necunoscut şi care ghicea uşor gândurile unei fiinţe apropiate. Această intuiţie, oarecum supranaturală, înlocuia toate celelalte calităţi: „muzicalitatea” în muzică, simţul practic în existenţă. Nu „promitea” nimic, dar – privindu-l şi gândindu-te la el – aveai impresia (şi nu numai eu simţeam aşa) că are, poate, în faţa lui, un destin oarecum neobişnuit.

Acum, el devenea, treptat, acompaniatorul şi impresarul Mariei Nikolaevna. Şi, peste puţin timp, avea să devină soţul ei. Aşa cum se întâmplă foarte rar, această iubire lăsa să se vadă o autenticitate adâncă şi plină de fidelitate, în care nu era loc nici pentru gelozia celor doi şi nici pentru îndoielile noastre. Maria Nikolaevna îl iubea… Şi totuşi, uneori, mi se părea că ea ar fi fost fericită chiar şi fără iubire – într-adevăr, nu avea nevoie de nimeni. Dar ea îl iubea.

Ei vor pleca, iar eu aveam să mă mut la hotel. Căutam de lucru. Maria Nikolaevna îmi făgăduise că nu mă va uita; îmi lăsă bani şi mă recomandă câtorva oameni. Şi, strângându-mă în braţe, îmi spuse că, dacă voiam să mă întorc la Petersburg, ar putea aranja şi asta.

Nu, nu voiam să mă întorc la mama.

Plecă; în ultima clipă, privind-o, am avut impresia că nu pleca în America afacerilor, într-o Americă cotidiană, ca să găsească acolo de lucru, succesul şi cele necesare traiului, ci într-o ţară oarecum ireală şi evident fericită, interzisă celorlalţi, unde este aşteptată şi iubită de multă vreme, aşa cum ea îi iubeşte pe toţi.

Ber care, altădată, crezuse că-s o servitoare şi îmi dăduse doi franci ca bacşiş, nu prea mă lua în seamă şi, în clipa despărţirii, a fost rece. Şi eu nutream faţă de el un sentiment de oarecare ostilitate. Nu era loc pentru amândoi lângă Maria Nikolaevna, iar eu îi lăsam calea liberă, pentru că nu aveam încotro. Maria Nikolaevna mă privi lung şi fix. Poate că, atunci când şi-a luat rămas-bun, s-a gândit pentru prima oară la mine, la viaţa mea şi la iubirea ce i-o purtam.

Am rămas pe peron, zdrobită şi ca sfârşită de trecutul ce-mi scăpase printre degete, lipsită de prezent, şi cu un viitor obscur şi vid. M-am întors în apartamentul golit de mobile, mi-am luat cufărul (ce venea şi el din Rusia), un pachet de cărţi şi de partituri, şi i-am cerut portarului să-mi caute o trăsură. Pe vremea aceea, la Paris, trăsurile erau ieftine; devenisem dintr-o dată temătoare şi econoamă şi îmi orânduisem cu mare grijă hainele în cufăr. Mi-au aşezat cufărul la picioare, iar eu mi-am pus cărţile şi partiturile lângă mine. Străbăteam oraşul şi mă gândeam că nu era cu putinţă să fie aşa, că ăsta nu era acelaşi Paris, că visam, că nu se putea să fiu singură pe lume, singură, fără nicio fiinţă omenească, fără niciun vis, fără acel ceva datorită căruia putem trăi printre voi – fiinţe omeneşti, animale, lucruri…

S-au scurs trei ani de când mi-au trecut prin minte aceste gânduri şi, în tot acest răstimp, mi-a venit de multe ori fie să mă ascund în pământ, ca o cârtită, fie să urlu în gura mare că lumea asta e tare rău făcută… Maria Nikolaevna e tot în America.

E căsătorită cu Andrei Grigorievici şi nu are intenţia să se întoarcă în Europa; cântă la Philadelphia, la fiecare doi ani pleacă în turneu şi este foarte iubită în California, îmi trimite scrisori, tăieturi din ziare (în care se vorbeşte despre ea) şi, uneori, bani. Am mare nevoie de bani: câştig puţin – cânt la pian într-un mic cinematograf de pe una din străzile ce dau către poarta Maillot. Orchestra noastră este compusă din trei persoane: din mine, dintr-un violonist, care este – în acelaşi timp – şi şeful orchestrei, şi dintr-un violoncelist, care cântă la baterie. E ciudat, dar Nersesof este cel ce mi-a găsit această slujbă. Asta s-a întâmplat după aproape şase luni de la plecarea Mariei Nikolaevna. Puţin timp după aceea, a murit.

Lucram aproape de un an în acest cinematograf când, pe neaşteptate, sosi la Paris Mitenka, venind din Rusia. Mă căută ca să-mi spună că mama murise şi ca să-mi dea cerceii ei cu turcoaze (care nu aveau nicio valoare). Avea, cred, vreo şaizeci de ani. Răcise, când s-a dus undeva să caute de mâncare. Dumnezeule, acea viaţă grea şi ciudată, pe care aproape că o uitasem, acolo continua! Acolo, oamenii trăiau ca nişte furnici sau ca nişte lupi. Într-un sens, în chip mai demn decât noi aici…

Acum Mitenka era căsătorit, soţia lui era însărcinată şi – nu se ştie de ce – se ascundea de toată lumea. Mitenka rămăsese acelaşi: trăgea cu zgomot aer pe nas şi gâfâia, era nespălat, dar devenise celebru şi,

dintr-un copil minune, ajunsese un adevărat geniu.

— Eu cânt într-un cinematograf, i-am spus, pentru că voiam să vorbesc şi despre mine şi nu numai să-l ascult pe el.

Îşi aplecă mult creştetul chel şi mă privi cu tristeţe.

— Şi nu ţi-e ruşine? îmi spuse el, în cele din urmă, vorbind pe nas. Şi nu ţi-e ruşine, Soniecika? Aşteptam atât de mult de la tine!

Sunt sigură că mă confunda cu altcineva – niciodată n-a aşteptat cineva ceva de la mine!

Apoi mă invită la el acasă, ca să mă prezinte soţiei lui. Ea apăru, nesigură pe sine, ţinându-şi mâinile pe pântec.

— Iat-o pe Soniecika – spuse el – despre care ţi-am vorbit atâta (faţa lui nu exprima nimic). Antonovskaia, Sofia…

Se zăpăci, căci uitase prenumele tatălui meu, şi eu nu l-am ajutat să iasă din încurcătură; e adevărat că de foarte multă vreme nu-mi mai păsa de toate astea.

Oare merită să te simţi rănit de propria ta mamă pentru suferinţa de a fi fost scuipat în faţă chiar înainte de a te naşte? S-a întâmplat – şi nu o dată – ca aceia ce au fost umiliţi astfel să devină fiinţe bune şi mândre. Explicaţia nu stă în naştere, ci în altceva. Şi chiar dacă mi se va spune că o biată musculiţă nu are dreptul să aspire la măreţia universală, eu tot nu voi înceta să aştept şi să-mi zic: nu poţi muri, nu te poţi odihni, încă mai este o fiinţă ce se preumblă pe pământ. Încă mai este ceva ce-ţi este datorat şi pe care-l vei recăpăta într-o bună zi… dacă Dumnezeu există.